

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESĀ, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE
GLOBĀLĀS EKONOMIKAS UN STARPDISCIPLINĀRO STUDIJU
NODAĻA**

**AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU PIEMĒROTO IRĀNAS SANKCIJU
EPIZODES EFEKTIVITĀTES NOVĒRTĒJUMS**

**Assessment of the Effectiveness of Iran Sanctions Episode Used by United
States of America**

BAKALĀURA DARBS

Starptautiskā ekonomika un komercdiplomātijas bakalaura studiju programma

Autors: **Elīza Piļeva**
Studenta apliecības Nr.: ep15046
Darba vadītājs: Mg. lektore Santa Sproģe – Rimša

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba temats ir “Amerikas Savienoto Valstu piemēroto Irānas sankciju epizodes efektivitātes novērtējums”.

Darba mērķis ir izpētīt vai 2012. – 2015. gada piemērotā sankciju epizode Irānas Islāma Republikai ir bijusi efektīva.

Darbā tiek apskatīti sankciju politikas teorētiskie aspekti, Amerikas Savienoto Valstu sankciju politikas īstenošana, tās veidi un ietekme uz ekonomiku; tiek apskatīti sankciju efektivitātes modeļi pēc politiskajiem un ekonomiskajiem mainīgajiem. Pētnieciskajā daļā tiek izveidoti, novērtēti un analizēti modeļi 2012. – 2015. gada sankciju epizodei.

Darbā izmantoti 34 avoti, 27 attēli un 7 tabulas. Kopējais darba apjoms ir 66 lapas.

Atslēgvārdi: sankcijas, sankciju politika, piemērotājvalsts, saņēmējvalsts, efektivitāte

ABSTRACT

Topic of the bachelor's thesis is "Assesment of the Effectiveness of Iran Sanctions Episode Used by United States of America".

The aim of bachelor's thesis is to research if Iran sanctions episode from 2012 – 2015 has been effective.

The bachelor's thesis deals with theoretical aspects of sanctions policy in general, sanctions policy of United States of America, its types, implementation and its impact on economy; sanctions effectiveness models by political and economic variables are viewed. In the research part sanctions episode from 2012 - 2015 effectiveness models are created, assessed and analyzed.

Paper consists of 66 pages, 27 pictures and 7 tables. There are 34 information sources used.

Key words: sanctions, sanctions policy, sender, target, effectiveness

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SKAIDROJUMS	5
IEVADS.....	6
1. SANKCIJAS UN TO RAKSTUROJUMS	8
1.1. Sankciju veidi un to piemērošana.....	8
1.2. Sankcijas kā ārpolitikas instruments	11
1.3. Sankciju attīstības posmi	16
1.4. Sankciju piemērošanas rezultātu novērtēšana	17
1.5. Sankciju ietekme uz ekonomiku.....	18
1.6. Sankciju efektivitāte.....	20
1.6.1. Sankciju efektivitātes modeļi	22
2. AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU SANKCIJU POLITIKA UN TĀS RAKSTUROJUMS	25
2.1. Sankciju veidi un to piemērošana.....	25
2.2. Sankcijas kā ārpolitikas instruments	30
2.3. Sankciju efektivitāte.....	32
2.3.1. Irānas gadījuma analīze pēc HSE modeļa datiem	37
2.3.2. Kubas Republikas gadījuma analīze pēc HSE modeļa datiem	43
2.4. Sankciju ietekme uz ekonomiku.....	49
3. SANKCIJU IETEKMES NOVĒRTĒŠANA: IRĀNAS GADĪJUMS	51
3.1. Piemēroto sankciju apskats un to rezultāts.....	51
3.2. Sankciju ietekmes novērtēšana pēc makroekonomiskajiem rādītājiem un to dinamika	53
3.3. Sankciju efektivitātes modeļa izveidošana un tā novērtējums pēc politiskajiem mainīgajiem	58
3.4. Sankciju efektivitātes modeļa izveidošana un tā novērtējums pēc ekonomiskajiem	
mainīgajiem.....	60
4. SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	63
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	65

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SKAIDROJUMS

- Mērķa subjekts – valsts, organizācija, indivīds vai indivīdu grupa, kam tiek piemērotas sankcijas
- Saņēņēmvalsts – valsts, kurai tiek piemērotas sankcijas
- Piemērotājvalsts – valsts, kas piemēro sankcijas
- Iniciators – valsts vai organizācija, kas piemēro sankcijas
- Efektivitāte – uz rezultātu sasniegšanu orientēta darbība
- Neefektivitāte – rezultātu nerasniedoša darbība
- Sankciju implementēšana – sankciju politikas īstenošana
- Gudrās sankcijas – finansiālas sankcijas tēmētas uz konkrētu indivīdu grupu
- Morālais embargo – pārsvara izmantošana, lai sasniegtu vēlamu rezultātu
- Regulators – līderis, valdība
- Aizvietojumprodukti – produkti citā valsts tirgū, ar kuriem aizvieto sankciju piemērošanas rezultātā liegto produktu trūkumu
- Piekāpšanās sankcijas – sankcijas, orientētas, lai panāktu piekāpšanos nosacījumiem
- Gāšanas sankcijas – sankcijas, orientētas, lai panāktu attiecīgā politiskā spēka gāšanu
- Atturēšanās sankcijas – sankcijas, orientētas, lai panāktu subjekta atturēšanos no konkrētu darbību veikšanas
- Morālās vērtības – cilvēktiesību neievērošana, genocīda veikšana, apspiešana, balstoties uz piederību pie etniskās grupas, rasisms
- Pareto optimums - jebkuras izmaiņas labklājības sadalījumā, kas nes labumu tikai vienam indivīdam vai grupai, kaitēs pārējām grupām
- Aktori – valstis, starptautiskās organizācijas, lielas korporācijas
- HSE modelis – Pētnieku Garija Klaida Hufbauera (*Gary Clyde Hufbauer*), Kimberlijas Annas Eliotas (*Kimberly Ann Elliott*) un Džefrija Šota (*Jeffrey Schott*) izstrādāts sankciju efektivitātes novērtēšanas modelis

IEVADS

Sankciju piemērošana un izmantošana kā ārpolitikas instruments, lai aizvietotu militāro darbību ir kļuvusi populāra kopš 20.gs., kad tika izbeigts Aukstais Karš. Par populārāko sankciju politikas izmantotāju ir kļuvusi Amerikas Savienotās Valstis.

Sankciju politikas izveidošana un īstenošana ir garš un sarežģīts process, kurš ir detalizēti un tā piemērošana stratēģiski jāizplāno, lai radītu maksimālus zaudējumus, netraucējot turpmākai nākotnes tirdzniecības un valstu sadarbībai. Zinātniskajā literatūrā vispārīgi tiek izteikts apgalvojums, ka sankciju politika kopumā ir neefektīva un vēlamie mērķi lielākoties gadījumu netiek sasniegti, radot būtiskas izmaksas piemērotājam un saņēmējam neradot, jo mūsdienu globalizētajā pasaulē, attālums starp tirdzniecības partneriem arvien samazinās, ļaujot mērķa valstij diversificēt savu tirdzniecību un aizvietot zaudēto importu un/vai eksportu. 2017. gadā, par Amerikas Savienoto Valstu prezidentu kļuva Donalds Džons Tramps, kura ārpolitikas manieri var uzskatīt par agresīvu tirdzniecības sektorā, jo, aizstāvojot amerikāņu ražotāju un patērētāju intereses, prezidents plaši izmanto sankciju politiku kā ārpolitikas instrumentu. Iepriekšējais ASV prezidents, Baraks Huseins Obama, rīkojās pretēji un mēģināja panākt vienošanās un atvieglot sankcijas vai arī atcelt tās.

Tā kā, sankciju piemērošana atkal kļūst par noteicošu ASV ārpolitikas rakstura iezīmi un pētniecības literatūrā ir izteikts apgalvojums par to neefektivitāti – autore vēlas izpētīt 2012. – 2015. gada piemēroto sankciju epizodi, kā rezultātā tika parakstīts Visaptverošais Kopīgais Rīcības Plāns jeb “Irānas Kodolīgums” ar Irānas Islāma Republiku, taču 2018. gadā, prezidents D.Tramps paziņoja par atkāpšanos no tā un piemēroja jaunas un bargākas sankcijas pret Irānu. Analizējot iepriekšējo sankciju epizodi, ir iespējams prognozēt par jaunās sankciju epizodes iespējamo ietekmi un radītajiem ekonomiskajiem zaudējumiem.

Darba **mērķis** ir izpētīt vai 2012. – 2015. gada piemērotā sankciju epizode Irānas Islāma Republikai ir bijusi efektīva.

Mērķa sasniegšanai ir nepieciešams veikt sekojošus darba **uzdevumus**:

1. Izpētīt un iepazīties ar teorētisko materiālu, kas saistīts ar sankciju politiku un to piemērošanu;
2. Izpētīt un iepazīties ar teorētisko materiālu, kas saistīts ar Amerikas Savienoto Valstu sankciju politiku un to piemērošanu;
3. Izpētīt esošos sankciju efektivitātes un tās novērtēšanas modeļus;

4. Izveidot sankciju efektivitātes modeli un analizēt to;
5. Izdarīt secinājumus un izteikt priekšlikumus.

Pētnieciskais jautājums: vai daudzpusēji piemērota sankciju politika ir efektīva un rada ekonomiski un politiski nozīmīgus zaudējumus?

Darba pirmajā daļā tiek apskatīta sankciju politikas jēdziens, to veidi, piemērošana un tās mērķi. Tiek apskatīta arī sankciju izmantošana kā ārpolitikas instruments, apskatīta tās efektivitāte un aprakstīta to ietekme uz ekonomiku.

Darba otrā daļā autore pievēršas Amerikas Savienoto Valstu sankciju politikas piemērošanai un to veidiem, tās izmantošanai kā ārpolitikas instrumentam. Tiek aprakstīta sankciju efektivitāte, izanalizējot pagātnē piemērotās sankcijas Irānas Islāma Republikai un Kubas Republikai, kā arī aprakstīti sankciju efektivitātes modeļa pēc politiskajiem un ekonomiskajiem mainīgajiem faktori, kas tiks izmantots darba trešajā daļā.

Darba trešajā – pētnieciskajā – nodaļas ietvaros darba autore izveido sankciju efektivitātes modeli pēc teorētiskās nodaļas aprakstītā modeļa un analizē to, kā arī analizē sankciju radīto ietekmi uz ekonomiku pēc dažādiem makroekonomiskajiem rādītājiem.

Darbā izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētījumu metodes, tai skaitā zinātniskās literatūras un informācijas analīze, iepriekš veikto pētījumu analīze, statistikas datu apkopošana, to analīze un grafiska attēlošana.

Darba rakstīšanai autore izmantoja ASV valdības oficiālos ziņojumus, dažādus pētījumus, interneta resursus par sankciju politiku. Statistikas dati iegūti no *The World Bank Databank: World Development Indicators*, *United Nations Comtrade Database* un *The Observatory of Economic Complexity*.

Ierobežojumi

Zinātniskā literatūra, kura izmantota darba teorētiskajā daļā, par sankciju politiku lielākoties ir uzrakstīta 20. gadsimtā un 21. gadsimta sākumā.

Statistiskie dati par makroekonomiskajiem rādītājiem tiek ņemti par periodu 2011. – 2016. gadam.

1. SANKCIJAS UN TO RAKSTUROJUMS

Sankciju politika tiek izmantota kā viena no diplomātisko, ekonomisko un politisko lēmumu komponentēm, ar mērķi sasniegt iniciatora vēlmes un apmierināt tā intereses. Sankciju politikas piemērošana ir vēsturiski izmantots ārpolitikas paņēmieni, taču savu popularitāti tā ieguva pēc Aukstā Kara beigām.

1.1. Sankciju veidi un to piemērošana

Sankcijas ir līdzeklis, izmantotas ar mērķi, lai pārtrauktu ekonomiskās un citas attiecības starp subjektiem, vai arī starp subjektiem un starptautisko kopienu, tai skaitā reģionālās organizācijas. *“Ekonomisko sankciju pamatideja ir vienkārša: tirdzniecības priekšrocību liegšana valstij liks tai ciest un šīs ciešanas izraisīs vēlmi vest sarunas.”*¹ Sankcijas tiek izmantotas kā instruments, lai veicinātu izmaiņas saņēmēja uzvedībā, kā soda līdzeklis vai arī, lai izolētu subjektu, kā arī kombinējot visus iepriekš minētos iemeslus.² Kā arī, sankcijas parasti tiek uzskatītas par vienu no ārpolitikas instrumentiem ar mērķi ietekmēt citu valsti, taču tas ir arī viens no piespiedu diplomātijas veidiem. Piespiedu diplomātija vispārēji tiek definēta kā spēja izmantot kādu no piespiedu līdzekļiem, tas ir, militāro, ekonomisko vai diplomātisko, lai pārliecinātu, atturētu, piespiestu vai apturētu citas valsts attiecīgās darbības. Ideja, lai izmantotu ekonomiskās sankcijas kā aizvietotāju militārajai darbībai, radās 20.gadsimtā.³ Darba autore secina, ka sankcijas tiek izmantotas kā alternatīva, lai netiktu pielietota militāra iejaukšanās un tās fokusējas uz materiālā zaudējuma radīšanu, lai panāktu politiskos mērķus un politisko paklausību.

Džonatans Kiršners (*Johnathan Kirschner*)⁴ izšķir 2 ekonomiskās sankcijas veidus – tirdzniecības un finansiālās, kas tālāk iedalās 5 tipos (Attēls 1.1.). Tirdzniecības sankcijas iedalās sīkāk importa un eksporta, savukārt finansiālās – atbalsta, finanšu, valūtas un saņēmējvalsts aktīvos jeb apgrozāmie līdzekļi.⁵ Finansiālās sankcijas var radīt zaudējumus vairākos sektoros un ilgtermiņā, savukārt tirdzniecības sankcijas rada lielus zaudējumus īsā termiņā.

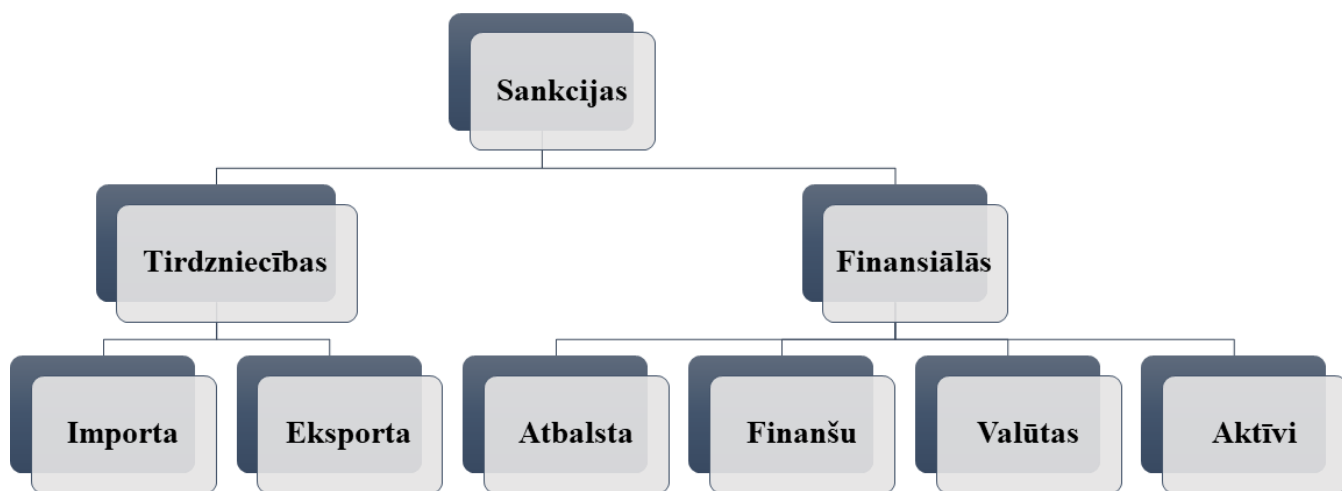
¹ Chan S., Drury A., *Sanctions as Economic Statecraft: Theory and Practice, International Political Economy Series, 2000, 189.lpp.*

² Cardwell P., *The Legalisation of European Union Foreign Policy and the use of Sanctions, Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2015, 17.*

³ Hufbauer G., Oegg B., *The European Union as an Emerging Sender of Economic Sanctions, Business Premium Collection, 2003, Vol. 58, No.4*

⁴ Kirshner. J., *The microfoundations of economic sanctions, Security Studies, No.6, 1997*

⁵ Lektzian D., Souva M., *The Economic Peace between Democracies: Economic Sanctions and Domestic Institutions, Journal of Peace Research, 2003, Vol.40, No.6*

Attēls 1.1. Sankciju veidi

Avots: Autores Kirshner. J., *The microfoundation of economic sanctions, informācijas interpretējums*

Lai neciestu mājražotāju industrijas gan piemērotājvalstī, gan saņēmējvalstī, politiķi nav ieinteresēti piemērot tirdzniecības sankcijas. Lai mazinātu zaudējumus, tiek piemērotas “gudrās sankcijas” (*smart sanctions*), kas iekļauj sevī finansiālas sankcijas – tēmētas uz konkrētu mērķa grupu – politiskais spēks, valdība, atsevišķas personas, uzņēmuma valdes locekļi, u.tml. Savukārt, pētnieki T.Morgans (*T. Morgan*), N.Bapats (*N. Bapat*) un V.Krustevs (*V. Krustev*) secina, ka: “Sankcijas var būt dažādu tipa, tostarp tādas kā tarifu piemērošana, eksporta kontrole, embargo, importa aizliegumi, ceļojuma aizliegumi, aktīvu iesaldēšana, atbalsta samazināšana un blokāde.”⁶Jeb citiem vārdiem, sankcijas neaprobežojas tikai tirdzniecības jomā, tās skar arī citus sektorus.

Embargo koncepts, kā to apraksta O.Amerongens (*O. Amerongen*), ir ekonomisko līdzekļu izmantošana, lai sasniegtu ārpolitikas mērķus.⁷ Ar embargo tiek saprasts, ka valdība implementē politiku un pārrauga nacionālo ekonomiku, lai tā atbilstu jaunradītajai ārpolitikai – lai piespiestu saņēmējam radīt pieņemamu politisko rīcību. Embargo izmantošana nozīmē arī iniciatora gatavību pieņemt neizdevīgu nacionālās politikas īstenošanu, lai sasniegtu uzstādītos mērķus. Ar “neizdevīgu nacionālās politikas pieņemšanu” tiek saprasts, ka firmām ir jāpieņem tā. Lai to panāktu, valdība izmanto “*morālo embargo*” (*moral embargo*), izdarot spiedienu uz firmām, kurām ir liela apjoma līgumi ar valdību. Taču, lai neizjauktu līdzsvaru starptautiskajā tirgū, ir ieteicams, ka iniciators konsultējas arī ar citām valstīm, starptautiskajām organizācijām

⁶ Morgan T., Bapat N., Krustev V., *The Threat and Imposition of Economic Sanctions, 1971 – 2000, Conflict Management and Piece Science, 2009, Vol.26, No.1, 94.lpp.*

⁷ Amerongen O., *Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool?, International Security, 1980, Vol.5, No. 2*

vai lielām korporācijām, jo var rasties domino efekts – gan eksports tiks ietekmēts tieši iniciatoram, gan arī sabiedrotajiem – tirdzniecības bilance var būt gan pozitīva, vai negatīva. Savukārt, O. Amerongens (*O.Amerongen*), balstoties uz savu pētījumu, secina, ka embargo nav ieteicams izmantot, pirms nav mēģināti citi politiskie un diplomātiskie instrumenti.

Aplūkojot sankciju piemērošanas procesus, ir svarīgi minēt vispārpieņemto tēzi, ka jebkāda veida ekonomiskās sankcijas netiek uzskatītas par efektīvu līdzekli starptautiskajā sistēmā, lai panāktu vēlamu rezultātu. Kā apgalvo autori Lektzians (*Lektzian*) un Souva (*Souva*): "*Visas tirdzniecības sankcijas, neatkarīgi no tā vai tās ir importa vai eksporta, rada zaudējumus labklājībai gan piemērotājam, gan saņēmējam.*"⁸ Izskaidrojums, kāpēc sankciju efektivitāte samazinājusies ir globalizācija – vieglāka pieeja kapitāla un finanšu tirgiem, tādā veidā izslēdzot iespēju lielajām ekonomikām piemērot sankcijas vienpusēji, nesadarbojoties ar citiem subjektiem, jo saņēmējs var viegli aizvietot zaudēto citos tirgos. Sankciju veidu un intensitātes izvēle ir atkarīga no tā vai izvēlētais soda mērs apmierinās lielāko nacionālo attiecīgo grupu intereses nevis no sankciju iespējamās efektivitātes. Sankciju piemērošanas neefektivitāte tiek pamatota ar to, ka vēlamā mērķa grupa, piemēram, attiecīgās valsts valdība, politiskās partijas, lieluzņēmumi netiek ietekmētas, bet no piemērošanas sekām cieš valsts sabiedrības mazāk aizsargātā iedzīvotāju daļa, ražotāji vai patērētāji, no tā izrietot, ka vēlamais rezultāts netiek sasniegts nepārdomātas sankciju politikas dēļ. Sankciju piemērošanas process ietver sevī abpusēju vienošanos, ka sankciju piemērotājs ir izvēlējis sankcionēt mērķi un to, ka mērķis ir piekritis tikt sankcionēts. No tā izriet, ka sankciju piemērošanas izpilde ir pēdējais procesa posms – pirms tam norisinās virkne citu pasākumu, piemēram, sarunu vešana, dodot iespēju mērķim piekrist nosacījumiem bez sankciju izpildes.

Sankciju piemērošanas mērķi, pēc Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) iedalījuma ir⁹:

- Mainīt saņēmējvalsts politiku salīdzinoši nelielā un ierobežotā veidā. Šāda veida mērķi vēlas sasniegt, kad tiek piemērotas sankcijas par cilvēktiesību neievērošanu un reliģisko vajāšanu;
- Mainīt saņēmējvalsts valdošo režīmu;
- Traucēt militāro darbību;
- Pasliktināt mērķa valsts militāro potenciālu;

⁸ Lektzian D., Souva M., *The Economic Peace between Democracies: Economic Sanctions and Domestic Institutions, Journal of Peace Research, 2003, Vol. 40, No. 6, 645.lpp.*

⁹ Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 52.lpp.*

- Mainīt saņēmējvalsts politiku salīdzinoši būtiskā veidā.

Var tikt piemērotas arī sankcijas, kas netiek uzskatītas par ekonomiskām – iejaukšanās jeb “iztraucēšana” kultūras, atlētikas, zinātniskajā apmaiņā starptautiskajiem subjektiem, kas nes minimālu ekonomisko zaudējumu gan iniciatoram, gan saņēmējam, taču skaidri parāda piemērotāja nostāju attiecīgajā situācijā.

Sankcijas tiek izmantota kā alternatīva militārajai darbībai, ar mērķi panākt saņēmējvalsts politisko paklausību un sekošanu starptautiski pieņemtajām normām. Taču, sankciju piemērošana vispārēji tiek uzskatīta kā neefektīva politika.

1.2. Sankcijas kā ārpolitikas instruments

Lai sankcijas tiktu īstenotas, tās ir jāuzskata par ārpolitikas neatņemamu sastāvdaļu, nevis kā vienu no iespējamiem instrumentiem.¹⁰ Sankcijām kā ārpolitikas instrumentam, valstij nevajadzētu radīt zaudējumus vai papildus izmaksas, taču to īstenošana dārgi izmaksā piemērotājvalsts firmām. Tas, ka noteikti ekonomikas indikatori tādi kā bezdarba līmenis un inflācija ir labi, nenozīmē, ka sankcijas neizmaksā dārgi komercfirmām, kurām ir komercintereses saņēmēja tirgū. Taču, ir pierādīts, ka sankcijām ir statistiski nozīmīga, kaut arī maza, ietekme uz valsts inflāciju un bezdarba līmeni.¹¹ To izmantošana ir jāapsver un jāanalizē iespējamās sekas, ko tās var radīt piemērotājam ilgtermiņā. Piemērotās sankcijas ir jāatzīst arī citiem starptautiskajiem subjektiem, ne tikai tāpēc, lai netiktu mainīts starptautiskā tirgus balanss, bet arī, lai sankcijas tiktu atzītas par leģitīmām.

Viens no veidiem, lai izskaidrotu sankcijas kā ārpolitikas instrumentu, tiek pieņemts, ka sankcijas ir politika, ko implementē un attīsta zem sabiedrības prasību spiediena.¹² Tas ir, ņemot vērā attiecīgo faktoru prasības. Pieņemot, ka jebkurš politiskais spēks vēlas palikt valdībā pēc iespējas ilgāk, tad viens no faktoriem ir vēlētajī, jo to spiediens un vēlmes ir būtiskas politiskajam spēkam. No tā izriet, ka, ja vēlētajī ir ieinteresēti un informēti par kādu starptautisku strīdu ar citu subjektu un vēlas, lai viņu interešu pārstāvji attiecīgi veic darbības, tad visticamāk, ka politiķi izmantos sankcijas kā ārpolitikas instrumentu. Taču, kad vēlētajī nav informēti vai ieinteresēti par starptautisku konfliktu, tad valdībai nav vajadzība ņemt vērā, kam viņi dotu priekšroku, tādēļ ir mazāka iespējamība, ka sankcijas tiks izmantotas kā preventīvs līdzeklis strīdus atrisināšanai. Taču, kad vēlētajī ir ieinteresēti un pieprasa veikt attiecīgus

¹⁰ Koutrakos P., *EU International Relations Law*, Hart Publishing, 2015, 2nd edition, 497 lpp.

¹¹ Webb C., *Domestic Consequences of Economic Sanctions*, Office of Graduate and Professional Studies of Texas, 2015, 78.lpp.

¹² McLean E., Whang T., *Designing foreign policy: Voters, special interest groups, and economic sanctions*, *Journal of Peace Research*, 2014, Vol. 51, No.5

pasākumus, un viņiem nav nekādu konkrētu vēlmju par to, kādas sankcijas vai citus ietekmes līdzekļus kopumā labāk izmantot – galvenais ir darbība, tad politiskais spēks piemēros sankcijas ar minimālu zaudējumu abām pusēm.

Pēc vēlētāju spiediena, vērā ņemams faktors ir attiecīgo interešu grupu jeb nozares pārstāvju vēlmju apmierināšana. Lai netiktu samazināts atbalsts – gan finansiāls, gan arī netiktu pārtraukta politiskā spēka lobēšana, valdība ir ieinteresēta apmierināt attiecīgo interešu grupu vēlmes – neradot zaudējumus nozarei. Palīdzības pārtraukšana, precīzāk finansiālā atbalsta pārtraukšana, tiek uzskatīta par pievilcīgu sankcijas līdzekli, jo tā ir lēta un viegli ieviešama politika kā arī – efektīva. Daudzas valstis paļaujas uz starptautisko palīdzību. Taču šāda tipa sankcijas izvēle neapmierina eksporta nozares intereses, jo palīdzības sniegšanas donors bieži vien pieprasa, ka daļa no finansiālā atbalsta tiek iztērēta, iegādājoties preces vai pakalpojumus no donora valsts. (Kā piemēru, sankciju izmantošanai kā ārpolitikas instrumentu, lai lobētu nacionālo interešu grupu vēlmes, var minēt Amerikas Savienotās Valstis (turpmāk – ASV) – piemērojot sankcijas, tā, kā iemeslu min vietējo ražotāju un vietējā tirgus aizstāvēšanu kopumā, taču, patiesībā, kā lēš pētnieki S.Čans (*S. Chan*) un A.Drūrijs (*A. Drury*), tās tika implementētas, lai aizstāvētu mājražotāju intereses, nevis cīnītos pret negodīgu konkurenci).

Vendijs Hansens (*Wendy Hansen*) ir izteicis apgalvojumu, ka regulators ir ieinteresēts apmierināt politiski spēcīgus grupējumus uz politiski vāju grupējumu rēķina.¹ Lektziāns (*Lektzian*) un Souva (*Souva*) apgalvo, ka jebkurš līderis – demokrātiskā vai autokrātiskā sistēmā – ir ieinteresēts saglabāt savu pozīciju un ietekmi pēc iespējas ilgāk. Apvienojot abus šos argumentus, var secināt, ka demokrātiskas sistēmas līderim piemīt lielāka motivācija izmantot sankcijas kā ārējās politikas instrumentu. Kā arī, lielās valstis izmantos sankcijas kā ārpolitikas instrumentu biežāk, jo viņām ir lielāks pārsvars pār mazajām valstīm – ja maza valsts piemēro sankcijas lielai valstij, zaudējums nav tik liels kā tad, ja liela ekonomika piemēro sankcijas mazajai ekonomikai. Tas pats princips tiek attiecināts bagātai valstij pret nabadzīgāku, attīstītās valstis pret attīstības, u.tml. Autore secina, ka, lai iegūtu vēlētāju pārsvaru un balsis, demokrātiska režīma līderi izmantos sankcijas kā ārpolitikas instrumentu, kā arī lielās valstis īsteno sankciju politiku biežāk, jo tām ir lielāks pārsvars pār mazajām, kas sekmē iespējami pozitīvu rezultātu, un sankciju īstenošanas rezultāti būtiski neietekmēs tās ekonomiku, kā tas ietekmētu mazajai valstij.

Sankciju piemērošana, lai tiktu panākta piekāpšanās ir neefektīva, jo šī mērķa vadītas sankcijas nenodara ekonomiskus zaudējumus saņēmējvalstij. Sankcijas vispārēji neizraisa ekonomiskus zaudējumus, jo: 1) iniciators nekontrolē lielāko daļu mērķa ārējās ekonomiskās attiecības, 2) embargo importam nav kritisks mērķa ekonomikai, 3) izpilde ir vāja vai arī mērķis

atrod vietējo ražotāju aizvietojumproduktus, lai kompensētu zaudēto importu.¹³ Kā arī saņēmējvalstis nav ieinteresētas piekāpties, lai nezaudētu prestižu starptautiskajā arēnā un vietējo atbalstu.

Sankcijas, kuras ir ar gāšanas mērķi vadītas ir, izmaksu ziņā, efektīvākas nekā tās ar piekāpšanos, jo to piemērošanas procesā tiek pārtrauktas jebkādas ekonomiskās attiecības ar saņēmēju; piemērojot sankcijas ar mērķi, lai saņēmējs piekāpjās piemērotāja uzstādītajiem nosacījumiem – tiek uzlikts embargo attiecīgās nozares attiecīgiem produktiem un/vai pakalpojumiem, bet ne uz tirdzniecību kopumā. Autore var secināt, ka sankciju politika biežāk tiks piemērota ar mērķi gāzt saņēmējvalsts režīmu un/vai tā līderus.

Sankcijas, atturēšanās mērķa vadītas, būs efektīvs līdzeklis tikai tad, ja tiek nodrošināti četri nosacījumi: ir skaidrs, ka iniciators ir pret attiecīgo uzvedību un mēģinās to mainīt; potenciālais mērķis saprot, ka tiks nodarīti ekonomiski zaudējumi; iniciators neveic pieņēmumu, ka mērķis izmantos pretspēku; potenciālais mērķis nenostāda konfliktsituācijas turpināšanu augstāk par sankciju radītajām izmaksām. Tas tiek attēlots uzskatāmā vizuālā diagrammā un ar to var iepazīties zemāk (Attēls 1.2.).

Attēls 1.2. Atturēšanās mērķa vadītu sankciju nosacījumi

Avots: Autores Lindsay J., *Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination informācijas interpretējums*

¹³ Lindsay J., *Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination*, *International Studies Quarterly*, 1986, Vol.30, No.2, 159. lpp.

Taču, bieži vien, starptautiskie subjekti, balstot tagadnes redzējumu uz pagātnes pieredzi, neievēro un nenodrošina nevienu no izvirzītajiem nosacījumiem. Tādēļ, autore secina, ka sankcijas, kuras tiek piemērotas ar mērķi atturēt, netiek plaši izmantotas.

Lai simboliski nostiprinātu savu nostāju uz starptautiskās skatuves, tas ir, prestižu un parādītu kopīgu spēku, sankciju politikas piemērošana netiek uzskatīta par efektīvu līdzekli, jo ir jābūt vienbalsīgam un vienotam spēkam, piemēram, starptautiskā organizācijā dalībvalstīm – lai parādītu nostāju un to, ka piemērotās sankcijas ir jāņem vērā. Taču, ja vairāki subjekti īsteno sankciju politiku attiecīgajam mērķim, taču lielās varas nepiedalās, tad starptautiskās simbolikas vēstījums tiek vājināts un netiek uztverts nopietni. Ir jānodrošina nosacījums, ka gan lielās varas, gan mazās vai arī kolektīvi visa organizācija kopumā īsteno sankciju, lai “nodotu” ziņu un radītu spēcīgu nostāju. Šādu nosacījumu ir grūti īstenot, jo, lai iegūtu vairāk sabiedrotos, ir nepieciešams, ka mērķis pārkāpj starptautiskās normas vai arī plānotā politikas piemērošana nes minimālus ekonomiskos vai politiskos zaudējumus piemērotājiem.

Sankcijas, vadītas ar mērķi simboliski stiprināt nostāju nacionālā līmenī, tiek piemērotas, lai iegūtu lielāku popularitāti vēlētajū vidū. Sankcijas netiks piemērotas, lai apmierinātu kāda intereses vai arī palīdzētu atrisināt starptautisku konfliktsituāciju – tikai un vienīgi, lai apmierinātu nacionālo vēlētajū intereses, jo tās tiek īstenotas dēļ viņu veiktā spiediena un prasības pēc sankcijām.¹⁴ Autore secina, ka sankciju politika šī mērķa vadītas, tiks izveidota un īstenota, lai stiprinātu savu nostāju nacionālā līmenī un iegūtu lielāku popularitāti vēlētajū vidū, tādā veidā nodrošinot lielāku balsu skaitu savā labā.

Morālo vērtību aizstāvēšanā izvēlētās sankcijas apmierina iniciatora intereses, nevis rada ietekmi uz mērķi, un tās rada ļoti mazas izmaksas sankciju piemērotājam. Saņēmējvalsts sodīšanā par pārkāpumu tiek piemērotas sankcijas, kas tieši radīs ietekmi uz saņēmēju. Piemērojot šāda tipa sankcijas, tiek sagaidīta liela ekonomiskā zaudējuma radīšana saņēmējam, norobežojot saņēmēju no starptautiskajiem tirgiem. Šīs sankcijas arī rada zaudējumus mērķa valsts mazāk aizsargātajai iedzīvotāju daļai, kas liedz piemērotājam attaisnot savu darbību kā morālo vērtību aizstāvēšanu. Piemērojot sankcijas, kas ir ar mērķi mainīt saņēmēja izmantoto politiku, neizbēgams ir rezultāts, tāpat kā saņēmēja sodīšanā, ir zaudējuma radīšana mazāk aizsargātajai iedzīvotāju daļai – netiek radīti zaudējumi tieši politikas īstenošanai – viņi netiek skarti, uz nevainīgu humāno izmaksu rēķina. Vēl var tikt apskatīts gadījums, kad visi trīs

¹⁴ McLean E., Whang T., *Designing foreign policy: Voters, special interest groups, and economic sanctions*, *Journal of Peace Research*, 2014, Vol. 51, No.5

sankciju mērķi ir kombinēti – piemērotas sankcijas, lai aizstāvētu morālās vērtības, sodot mērķi ar cerību mainīt tā izmantoto politiku.

Sankciju izmantošana kā ārpolitikas instruments, iniciatoram rada 4 iespējamās izmaksas: 1) tās rada tiešus finansiālos zaudējumus uzņēmumiem, kuriem ir savstarpēja tirdzniecība ar mērķi; 2) zaudējumi kopējai ekonomikai, it īpaši, ja iniciators ir ekonomiski vājš un robežojas ar mērķa subjektu; 3) sankcijas var mazināt nākotnes tirdzniecības procesu, jo pārējie aktori var uzskatīt iniciatoru par neuzticamu piegādātāju; 4) kā arī sankciju piemērošana var radīt politisku pretreakciju pret iniciatoru, ja sankciju rezultātā mērķa uzvedība netiek mainīta.¹⁵ Autore secina, ka sankciju politikas piemērošana rada ne tikai izmaksas saņēmējvalstij, bet arī piemērotājvalstij, kā arī ir svarīgi izvērtēt kam tiek piemērotas sankcijas, lai tiktu mazinātas izmaksas.

Priekšrocības, kā skaidro M.Doksija (*M. Doxy*), ja izmanto sankcijas kā ārpolitikas instrumentu – tiek sagaidītas pārmaiņas no saņēmēja. Izmaiņas politikā, ekonomiskajā darbībā vai īstenotajā režīmā. Ja arī izmaiņas netiek veiktas, tiek darīts zināms, ka turpinot veikt tādas pašas darbības kā iepriekš, tas nesīs lielus zaudējumus. Papildus, tiek radīta cerība gan saņēmējvalsts iedzīvotājiem, gan firmām, ka iespējams, situācija uzlabosies.¹⁶ Autore secina, ka primārais mērķis sankciju politikas piemērošanā ir izmaiņas saņēmējvalsts ekonomiskajā, politiskajā vai diplomātiskajā uzvedībā.

Pēc M.Doksijas (*M. Doxy*) secinājumiem, izmaksas, ja izmanto sankcijas kā ārpolitikas instrumentu – saņēmējvalstij: tiek pilnībā vai daļēji apturēta tirdzniecība noteiktās preču un pakalpojumu grupās, kapitāla plūsma, tūrisms, komunikācijas, palīdzība un tehnoloģiju apmaiņa. Iniciatoram: kā jau tas ir augstākminēts, tas tieši ietekmē eksportu un nacionālās firmas. Taču, saņēmējs var cīnīties pret sankcijām ar citiem līdzekļiem – paaugstināt patstāvību, uzkrāt nepietiekamās preces, veicināt ražošanas diversifikāciju, kontrabandas un tirdzniecības apkārtceļu izmantošana caur starpniekiem, kā arī veikto darījumu slēpšana.¹⁰ Autore secina, ka ir vairāki iespējamie ceļi, lai mazinātu potenciālo sankciju radīto zaudējumu.

Sankciju izmantošana kā ārpolitikas instruments lielākoties tiek izmantots, lai apmierinātu iniciatora intereses. Kā arī šādas ārpolitikas instrumenta izvēle rada izmaksas gan piemērotājam, gan saņēmējam, tādēļ lielākoties tiek izvēlēti tādi sankciju veidi, kas nesīs

¹⁵ Lindsay J., *Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination, International Studies Quarterly*, 1986, Vol 30, No.2, 169. lpp

¹⁶ Doxy M., *Economic Sanctions: Benefits and Costs, The World Today*, Vol. 36, No.12, 1980

vismazākās izmaksas piemērotājam, ar mērķi parādīt savu nostāju attiecībā pret saņēmēja uzvedību starptautiskajā arēnā.

1.3. Sankciju attīstības posmi

Sākumā ekonomisko sankciju piemērošanā tika iekļauts viss – gan sankciju piemērošanas process, gan “norēķināšanās” ar mērķa grupu par attiecīgo prasību neievērošanu. Taču, laika gaitā un vairāku pētījumu pieejamās literatūras palielināšanās rezultātā, šie procesi ir atdalīti un sankciju piemērošanu uzskata par darbību, taču “norēķināšanos” – par rezultātu. Kā min Džeims Lindsijs (*James Lindsay*), iepriekš veiktie pētījumi apgalvo, ka sankciju piemērošana tika veikta, lai panāktu piekāpšanos, kas ne vienmēr tika īstenota, no kā izriet secinājums, ka sankciju piemērošana ir neefektīvs līdzeklis. Laika gaitā un literatūras pieejamības palielināšanās rezultātā, pētnieks secina, ka mūsdienās ir vairāk mērķu sankciju piemērošanai. Pētnieks izšķir 5 mērķus sankciju piemērošanai – piekāpšanās, gāšana, atturēšanās, starptautiskā simbolika vai arī nacionālā simbolika.¹⁷ (Attēls 1.4.)

Attēls 1.3. Sankciju piemērošanas mērķi

Avots: *Autores Lindsay J., Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination informācijas interpretējums*

Piekāpšanās – piespiest mērķim mainīt savu uzvedību jeb politiku, kas atbilstu iniciatora preferencēm. Gāšana – gāzt politisku spēku vai visu valsts vadīšanas režīmu. Atturēšanās – atturēt mērķi radīt tādas pašas konfliktsituācijas nākotnē. Starptautiskā simbolika – ziņu

¹⁷ *Lindsay J., Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination, , International Studies Quarterly, 1986, Vol. 30, No.2*

nodošana pasaules sabiedrībai, tas ir, parādīt savu nostāju starptautiskajā arēnā attiecīgajā situācijā. Nacionālā simbolika – palielināt sabiedrības atbalstu, veicināt popularitāti balsotāju vidū un samazināt iedzīvotāju kritiku par valsts ārpolitikas veidošanu.

Savukārt, Viljams Kaempfers (*William Kaempfer*), pēc Džeimsa Lindsija (*James Lindsay*) izšķirtajiem mērķiem, iedala sankciju piemērošanas 3 mērķus: morālo vērtību aizstāvēšana saņēmēja nosodāmo darbību veikšanā; mērķa sodīšana par pārkāpumu; vai arī mēģināšana mainīt mērķa izmantoto politiku.¹⁸ Turpretī, M. Neuenkirchs (*M. Neuenkirch*) un F. Neumeiers (*F. Neumeier*) apgalvo, ka sankcijas tiek izmantotas ar mērķi, lai mainītu politisko režīmu vai arī gāztu politiskos līderus saņēmējvalstī. Rezultātā, mērķa subjekta valstī, paši politiskie līderi, veicina ēnu ekonomiku, lai nostiprinātu savu varu, nodrošinātos ar nepieciešamajām precēm un turpinātu kapitāla plūsmu valstī. Darba autore secina, ka sankciju attīstības periodā ir mainījušies primārie mērķi kādēļ tās tiek piemērotas, kā arī atšķirts piemērošanas process un piemērošanas rezultāts, sekmējot veiksmīgāku efektivitātes novērtēšanu.

1.4. Sankciju piemērošanas rezultātu novērtēšana

Lai veiktu objektīvus secinājumus pēc sankciju epizodes īstenošanas, kā arī analizēt piemērošanas kļūdas, kuras nepieļaut nākotnē iespējamu sankciju politikas piemērošanā, ir svarīgi veikt sankciju rezultātu novērtēšanu.

Sankciju rezultātu novērtēšanas noteicošie faktori¹⁹:

- **Iekšzemes politikas pieeja** (*domestic politics approach*)

Fokusējas uz piemērotāja un saņēmēja politisko situāciju. Rezultāti lielākoties balstās uz saņēmējvalsts politisko tautsaimniecības situāciju valstī.

Šī pieeja nosaka 3 faktorus, kādēļ sankcijas nav lietderīgas:

- 1) Sankcijas tiek piemērotas “ne līdz galam” vai pārtrauktas piemērošanas laikā (*half – heartedly*), iekšzemes politiskā izdarītā spiediena dēļ – ir jādara kaut kas, lai izrādītu neapmierinātību ar kādu no saņēmējvalsts uzvedības aspektiem.
- 2) Sankcijas ir viens no piespiedu līdzekļiem, un ārējais drauds. Par spīti tam, ka sankcijas ir iedarbīgas, saņēmējvalsts līderi var izmantot šo piemēroto starptautisko piespiedu līdzekli savā labā, lai veicinātu iekšzemes politisko atbalstu (*rally-round-the-flag*

¹⁸ Kaempfer W., Lowenberg A., *Targeted Sanctions: Motivating Policy Change, Harvard International Review, 2007, Vol.29, No.3, 69.lpp*

¹⁹ Pēc S.Čana (*S. Chan*) un A. Drūrija (*A. Drury*)

effect). Kā atbildes gājiens, esošajam politiskajam spēkam palielinās atbalsts, kas panāk sankciju piemērošanas pretējo efektu.

- 3) Saņēmējvalsts valdība dod priekšroku sankcijām. Ilgtermiņā sankcijas rada zaudējumus uz tirdzniecību orientētajiem sektoriem jeb eksporta nozarēm, taču sankcijas, kas tiek īstenotas ilgā laika periodā, var vājināt ārpolitikas līderu vietējos sāncensus jeb opozīciju.

Pamatojoties uz augstāk minēto, var apgalvot, ka sankcijas nav lietderīgas, ja sankcijas tiek piemērotas iniciatora iekšzemes politiskā spiediena dēļ, saņēmējvalsts līderi izmanto to kā faktu savas varas stiprināšanai un ārpolitikas sāncensu ietekmes mazināšanai.

- **Signalizēšanas pieeja** (*signalling approach*) – sankcijas ir izmantojamas tikai kā priekšlaikus dotie signāli par iespējamu ietekmīgāku piespiedu līdzekļu izmantošanu, piemēram, militāro spēku. Var secināt, ka tikai tad, kad signāls ir skaidrs un ticams, vai arī citi piespiedu līdzekļi tiek izmantoti, sankcijas būs lietderīgas.
- **Konfliktu gaidu pieeja** (*conflict expectations approach*) – saņēmējvalstis nevēlēsies sadarboties, ja ir sagaidāmi bieži konflikti ar piemērotāju. No kā izriet, ka saņēmējvalstis vistīcāmāk nesadarbosies ar sāncensiem, bet gan ar sabiedrotajiem. Ja sāncensī ir piemērotāji, saņēmējvalsti uztrauks ilgtermiņa ietekme, ja tā piekāpsies, jo tiek sagaidītas biežas konfliktsituācijas ar sankciju implementētāju nākotnē. Ja tā piekāpjas attiecīgajā situācijā, tad iespējams tiek zaudēta ietekme nākotnē pie sarunu galda (*bargaining table*). Ar sāncensiem mērķa subjektam ir svarīgi saglabāt reputāciju ilgtermiņā, savukārt ar sabiedrotajiem tā uztrauksies par tūlītējiem zaudējumiem un ieguvumiem, ko sankciju piemērošana radīs.

Ir trīs pieejas, pēc kurām var prognozēt un/vai izvērtēt sankciju piemērošanas rezultātus, lemjot, kas piemērotājam ir svarīgi – radīt ekonomiskos zaudējumus, sniegt skaidru un nepārprotamu ziņu par savu nostāju attiecīgajā situācijā vai arī uzsākt militāro darbību.

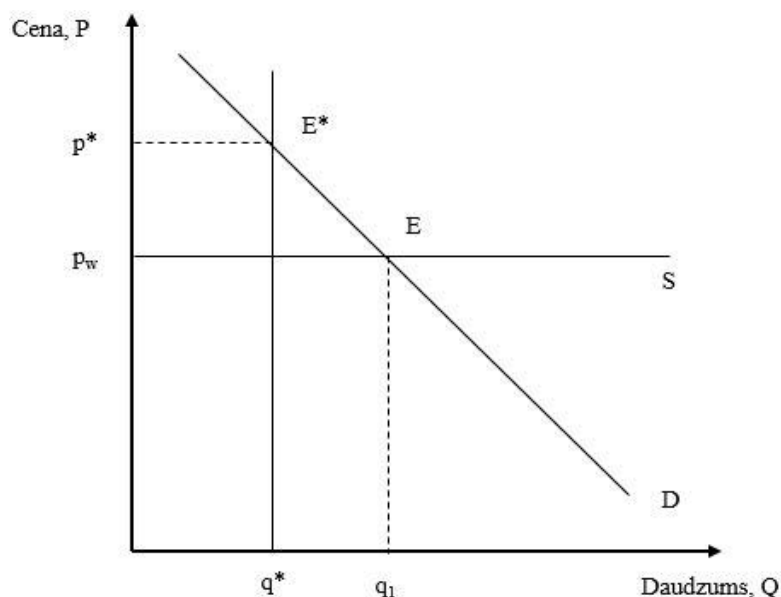
1.5. Sankciju ietekme uz ekonomiku

Kā minēts 1.1. nodaļā, sankcijas lielākoties fokusējas uz materiāla zaudējuma radīšanu, radot izmaksas saņēmējvalstij, ar mērķi likt tai sadarboties, panākot politisko paklausību. Pētnieki Hufbauers (*Hufbauer*), Šots (*Schott*) un Eliota (*Elliott*), vērtējot sankciju efektivitāti, ņēma vērā indikatorus, kas tiek ietekmēti sankciju politikas implementēšanā. Rādītāji, kuri tiek apskatīti, ir:

- Eksports

- Imports
- Iekšzemes kopprodukts
- Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju
- Inflācijas līmenis
- Tirdzniecības attiecības, to ietekmē tiek mainīta tirdzniecības bilance

Grafiks zemāk (Attēls 1.3.) apraksta sankciju ietekmi uz tirdzniecības apjomu un cenu, un īstermiņa peļņu kādu var gūt kāds no aģentiem.²⁰ Ar terminu aģents tiek saprasts – valdība vai arī privātā sektora pārstāvji, šajā gadījumā tā var būt jebkura starptautiskā subjekta valdība un/vai privātie aģenti. Līkne D attēlo saņēmējvalsts importa pieprasījumu. Ja pieņem, ka saņēmējvalsts ir maza, atvērta ekonomika, līdz ar to tā nevar ietekmēt pasaules cenu – tā ir pasaules cenas pieņēmēja pasaules tirgū. No tā izriet, ka piedāvājuma līkne ir horizontāla. Neņemot vērā citus šķēršļus un transporta izmaksas, pilnīgā konkurencē līdzsvaru attēlo punkts E. Patērētāji iegādājas daudzumu q_1 par pasaules cenu p_w . Pieņemot, ka piemērotājvalsts īsteno sankcijas, nosakot eksporta embargo uz saņēmējvalsti līdz daudzumam q^* . Vertikālā līkne attēlo daudzuma ierobežojumu. Tā kā embargo ierobežo piedāvājumu, tas arī paaugstina cenu līdz p^* importētājvalstī (saņēmējvalstī). Starpība starp cenām ($p^* - p_w$) attēlo daudzuma ierobežojumu, savukārt īstermiņa peļņa, kuru var sadalīt valdība vai arī privātie aģenti ir vienāda ar $(p^* - p_w) \cdot q^*$.

Attēls 1.4. Sankciju ietekme uz tirdzniecības apjomu un cenu

Avots: Caruso R., *The Impact of International Economic Sanctions on Trade: An empirical Analysis*

²⁰Caruso R., *The Impact of International Economic Sanctions on Trade: An empirical Analysis*, Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano, 2003

“Piemēram, mērķtiecīgas tirdzniecības sankcijas var padarīt importētās patēriņa preces un rūpnieciskās izejvielas dārgākas un grūtāk iegūstamas, palielinot inflāciju un mazinot ražīgumu un, iespējams, ekonomisko izaugsmi, ja aizstājēji nav pieejami. Soda sankciju piemērošana eksportam var liegt mērķa valstij ienākumus, palielināt bezdarbu eksporta nozarēs un mazināt vietējo uzņēmumu konkurences priekšrocības aizjūras tirgos.”²¹ Ja tiek piemērotas sankcijas saņēmējvalsts importam uz piemērotājvalsti, tas var ietekmēt būtiski un tieši valsts sektoru un ekonomiku kopumā. Samazinājums importā rezultējas cenu kāpumā, no kā īstermiņā labumu gūst vietējie ražotāji saņēmējvalstī. Taču, patērētājiem maksājot augstāku cenu par mājražotāju precēm, kuras pirms tika importētas – svarīgi arī atzīmēt, ka kopējais attiecīgo preču piedāvājums samazinās – rezultējas patērētāju zaudējumā. Galu galā, patērētāju zaudējums pārsniedz ražotāju ieguvumu, kas noved pie kopējā labklājības zaudējumā.

“Sankcijas, kas aizliedz ārvalstu ieguldījumus galvenajās ekonomikas nozarēs vai ierobežo piekļuvi kapitāla tirgiem un cietajai valūtai, var apdraudēt mērķa uzņēmumu likviditāti, samazina produktivitāti un mazina ekonomisko izaugsmi.”¹⁸ Finansiālu sankciju piemērošana, ar mērķi traucēt saņēmējvalsts kapitāla plūsmu un piekļuvi kapitālu tirgiem kopumā, var būtiski ietekmēt valsts uzņēmumus un valstī esošo uzņēmumu darbību, kā arī valūtu, kas var pat rezultēties tās sabrukumā.

Sankciju implementēšana rada ekonomiskos zaudējumus gan importa, gan eksporta nozarēs – palielinās bezdarba līmenis, kā arī radīt cenu un inflācijas līmeņa pieaugumu, rezultējoties kopējā valsts labklājības līmeņa samazinājumā.

1.6. Sankciju efektivitāte

Pētnieki T.Morgans (*T.Morgan*), N.Bapats (*N. Bapat*) un V.Krustevs (*V. Krustev*) veica pētījumu un radīja jaunu datu sēriju ar nosaukumu TIES (The Threat and Imposition of Economic Sanctions), aptverot pilnīgāku apjomu ar sankciju epizodēm un radot datu kopumu, pēc kura ir iespējams veikt secinājumus par sankciju efektivitāti. Efektīvas tiek uzskatītas sankcijas, kas aizņem maz laiku to īstenošanai – no tās sākuma līdz to beigu brīdim un ir ar mazu publicitāti. Sankcijas, kas izraisa lielu ažiotažu un tiek īstenotas vairākus gadus – ir neefektīvas. Ja sankciju īstenošanas izmaksas palielinās saņēmējam, tas ir, tiek radīti lielāki zaudējumi, tad palielinās iespējamība sankciju efektivitātei. Kā arī, ja sankcijas tiek īstenotas daudzpusēji, tas ir, vairāki subjekti vienā laikā implementē sankciju politiku vienam saņēmējam – tad sankciju izdošanās iespējamība palielinās nekā gadījumos, kad sankcijas tiek īstenotas vienuspusēji. Sankciju izdošanos nosaka arī prasību skaidra izteikšana. Daudzpusēju sankciju implementēšana var sekmēt lielāku iespējamību mērķa sasniegšanai, taču dažādu valstu

²¹ *Jermano J., Economic and Financial Sanctions in U.S. National Security Strategy, PRISM, 2018, Vol.7, No.4, 65.lpp*

valdības bieži vien nesaskata vienu un to pašu sankciju vajadzību nozīmi un implementēšanas svarīgumu, kā arī potenciāli sankciju īstenošanas valstu balsotāju viedoklis var nesakrist.

Pastāv mazāka iespējamība, ka saņēmējvalsts pārstāvji izpildīs uzstādītos nosacījumus, lai pārtrauktu sankciju piemērošanu, ja piemērotāja patiesie nodomi ir saistīti ar fizisku vai politisku tiesību pārņemšanu. Kā arī, sankcijas, ar mērķi veicināt demokrātiju un cilvēktiesības, ir ar lielāku iespējamību neizdoties.

Kā minēts iepriekš, sankciju politikas implementēšana tiek motivēta arī ar interešu grupu vēlmi lobēšanu, ar ko, pēc Pareto optimuma var secināt, ka sankcijas nebūs efektīvas.

Pēc autores domām sankciju piemērošana ir ļoti komplekss process, kurš ir kārtīgi jāpārdomā un jāizveido spēcīga stratēģija, jo tas sūta signālu ne tikai saņēmējam, bet visai pasaulei, ka, lai sasniegtu mērķi, tā ir gatava izmantot attiecīgus līdzekļus – kaut vai, ja tas nozīmē, ka daļu no radītajiem zaudējumiem cietīs pati piemērotājvalsts. Stratēģijas apsvēršana ir svarīgs aspekts, jo, ja netiek sasniegts primārais mērķis, kā pārtraukt sankcijas? Implementējot daudz bargākas sankcijas vai arī izmantot militāru spēku? Kā arī, ja sankcijas tiek pārtrauktas pirms mērķa sasniegšanas, zūd ticamība un reputācija piemērotājam. Sankciju implementēšana var kalpot arī kā signāls no piemērotāja mērķa subjekta valdības opozīcijai kā ziņa, ka starptautiskie aktori piekrīt viņu viedoklim un atbalsta viņu veiktos pasākumus.

Zinātniskā literatūra (*Hufbauer G., Schott J. (1985); Lindsay J. (1986)*), pirms S. Čana (*S. Chan*) un A. Drūrija (*A. Drury*) (2000), secina par sankciju neefektivitāti kā vispārpieņemtu tēzi, taču, autori skaidro, ka tas ir tādēļ, ka līdz ar iepriekšminēto tēzi tiek pieņemts apgalvojums, ka sankcijas tiek piemērotas ar mērķi radīt maksimālus ekonomiskos zaudējumus. Savukārt izplānotas sankcijas, apdraudot attiecīgo politisko eliti mērķa valstī, kas rada minimālu ekonomisko zaudējumu, var būt daudz efektīvākas par sankcijām, kas tiek piemērotas ar iepriekšminēto mērķi un rada kaitējumu visiem iedzīvotāju slāņiem. S. Čana (*S. Chan*) un A. Drūrija (*A. Drury*) veiktajā pētījumā tika secināts, ka, ja sankciju politikai tiek piemērota papildus kāds cits piespiedu līdzeklis, tad tas pirmkārt nesekmēs saņēmējvalsts piekritību sadarboties un mainīt uzvedību; otrkārt ja saņēmējvalsts ir politiski nestabila, tad tas sekmē sankciju izdošanos un piekrišanu sadarboties; treškārt ir svarīgs nosacījums, lai nodrošinātu, ka mērķa subjekts piekritīs uzstādītajiem nosacījumiem, ir, ja tiek piemērotas sankcijas, kuru alternatīvās izmaksas ir augstas. Autore secina, ka sankciju piemērošanai svarīgs aspekts ir alternatīvo izmaksu izvērtēšana – jo augstākas alternatīvās izmaksas (piemēram, nepiekrīst sadarboties), jo lielāka iespējamība, ka saņēmējvalsts piekritīs sarunu veikšanai un sadarbībai.

1.6.1. Sankciju efektivitātes modeļi

Viens no sankciju efektivitātes novērtēšanas veidiem ir modeļu izveide, kurā tiek ņemti atkarīgie, neatkarīgie un kontroles mainīgie un pēc tam tiek veikta iegūto datu analīze. Viens no pamata modeļiem ir pētnieku Garija Klaida Hufbauera (*Gary Clyde Hufbauer*), Džefrija Šota (*Jeffrey Schott*) un Kimberlijas Annas Eliotas (*Kimberly Ann Elliott*) izveidots un uz tā balsta savus pētījumus arī citi pētnieki, analizējot sankciju efektivitāti. Šajā nodaļā tiks apskatīts minēto pētnieku izveidotais modelis, kura datubāze un mainīgie ir atjaunoti 2007. gadā.

Lai novērtētu sankciju efektivitāti bakalaura darba ietvaros, autore izmantos Garija Klaida Hufbauera, Džefrija Šota un Kimberlijas Annas Eliotas modeli.

Modelī sankciju efektivitātes formulas skaidrojums vienkāršos vārdos tiek aprakstīts kā nosacījumu neievērošanas izmaksām jābūt lielākām nekā sadarbošanās izmaksām. Tas ir, kad tiek piemērotas sankcijas, ir jāņem vērā fakts, ka tām jārada lielāks zaudējums, lai saņēmējvalsts būtu ieinteresēta padoties, jo, ja padošanās izmaksas ir mazākas nekā nosacījumu neievērošanas izmaksas, tad tas motivē mērķa subjektu sadarboties.

Formulu, kuru izveidojuši autori Hufbauers (*Hufbauer*), Šots (*Schott*) un Eliota (*Elliott*), izmantojot attiecīgos mainīgos, ir:

$$\Pr(y=1) = F(\alpha + X\beta), \text{ kur } -$$

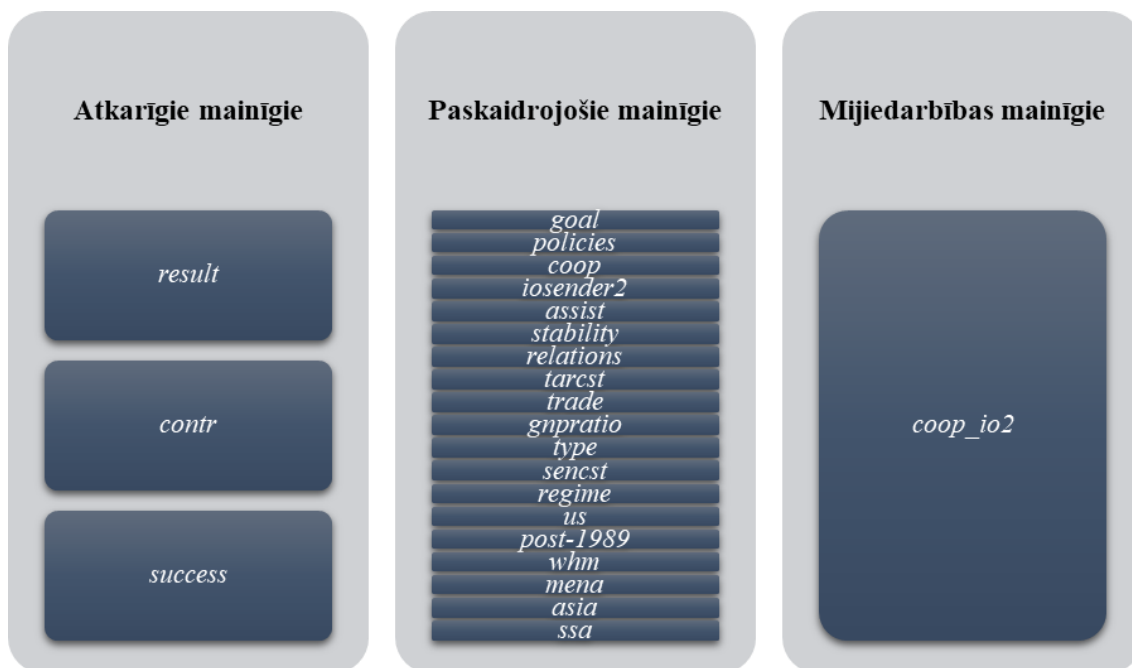
- y = bināro rezultātu (0,1) atkarīgais mainīgais
- X = paskaidrojošo mainīgo matrica
- α = regresijas pārtraukums
- β = paskaidrojošo mainīgo koeficientu vektors
- F = parastā kumulatīvā blīvuma funkcija vai loģistiskā kumulatīvā blīvuma funkcija.

Regresijas mainīgie tiek iedalīti trīs grupās: atkarīgie mainīgie; paskaidrojošie mainīgie; mijiedarbības mainīgie. Pie atkarīgajiem mainīgajiem ir trīs faktori: *result*, *contr* un *success*. *Result* ir politikas rezultāts, vērtēts skalā no 1 (neizdevusies) līdz 4 (izdevusies). *Contr* ir ekonomiskās sankcijas devums politikas rezultātam, vērtēts skalā no 1 (negatīvs devums) līdz 4 (būtisks devums). *Success* ir ekonomisko sankciju izdošanās, aprēķināts kā reizinājums no *result* un *contr*, atkārtoti kalibrēts un vērtēts skalā no 1 (pilnīga izgāšanās) līdz 4 (plaši panākumi).

Pie paskaidrojošajiem mainīgajiem ir 19 faktori: *goal*, *policies*, *coop*, *iosender2*, *assist*, *stability*, *relations*, *tarfst*, *trade*, *gnpratio*, *type*, *sencst*, *regime*, *us*, *post – 1989*, *whm*, *menia*, *asia*, *ssa*. *Goal* ir fiktīvs mainīgais, vienāds ar 1, ja sankciju mērķis ir nelielas izmaiņas

saņēmējvalstī; 0, ja pretēji. *Policies* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja piemērotājvalsts izmanto papildus citas politikas (slēptie manevri vai militāras darbības); 0, ja pretēji. *Coop* ir starptautiskās sadarbības pakāpes ar sankcijām indekss, novērtēts skalā no 1 (nav sadarbība) līdz 4 (būtiska sadarbība). *Iosender2* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja abas iesaistītās puses ir starptautiskas organizācijas dalībvalsts, kas atbalsta sankcijas; 0, ja pretēji. *Stability* ir saņēmējvalsts kopējais ekonomiskās veselības un politiskās stabilitātes indekss, novērtēts skalā no 1 (problemātiska) līdz 3 (stipra un stabila valsts). *Relations* ir kopējo attiecību siltuma pakāpes indekss starp piemērotājvalsti un saņēmējvalsti, novērtēts skalā no 1 (naidīgas) līdz 3 (kordiālas). *Tarcst* ir ekonomisko sankciju izmaksas saņēmējvalstij, vērtēts kā procenta daļa no iekšzemes kopprodukta. *Trade* ir pirms sankciju implementēšanas saņēmējvalsts eksporta vidējais uz piemērotājvalsti un importa vidējais no piemērotājvalsts. *Gnpratio* faktors ir piemērotājvalsts un mērķa valsts IKP attiecība. *Type* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja implementētas finansiālās sankcijas; 0, ja pretēji. *Sencst* ir ekonomisko sankciju izmaksas piemērotājvalstij, novērtēts kā indekss skalā no 1 (neto ieguvumi iniciatoram) līdz 4 (būtiski zaudējumi iniciatoram). *Regime* ir indekss, kas norāda saņēmējvalsts politisko valdīšanas režīmu, novērtēts skalā no 1 (autokrātija) līdz 3 (demokrātija). *Us* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja ASV ir primārā vai sekundārā piemērotājvalsts; 0, ja pretēji. *Post – 1989* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja sankcijas ir implementētas sākot no 1990. gada (pēc Aukstā kara); 0, ja pretēji. *Whm* ir faktors ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja saņēmējvalsts atrodas Rietumu puslodē; 0, ja pretēji. *Mena* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja saņēmējvalsts atrodas Tuvajos Austrumos vai Ziemeļāfrikā; 0, ja pretēji. *Asia* ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja saņēmējvalsts atrodas Āzijā; 0, ja pretēji. *Ssa* faktors ir fiktīvs mainīgais, kas vienāds ar 1, ja saņēmējvalsts atrodas Subsahāras Āfrikā; 0, ja pretēji.

Pie mijiedarbības mainīgajiem ir viens faktors – *coop_io2*, kas ir starptautiskā sadarbība, aprēķināta kā *coop* un *iosender2* reizinājums. Ar uzskatāmu vizuālo materiālu var iepazīties Attēlā 1.5.

Attēls 1.5. HSE modeļa regresijas mainīgie

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered informācijas interpretējums*

Sankcijas tiek izšķirtas pēc diviem veidiem – tirdzniecības un finansiālās, kas sīkāk tiek iedalītas pēc sektora, kuras tās skar. Tirdzniecības sankcijas rada tūlītējus zaudējumus un ir efektīvas īstermiņā savukārt finansiālās sankcijas rada ilgtermiņa zaudējumus. Lai arī sankciju piemērošanas politika tiek vispārēji uzskatīta par neefektīvu, tā lielākoties tiek piemērota, lai apmierinātu iniciatora intereses un radītu tam minimālus, savukārt saņēmējam maksimālus zaudējumus. Lai analizētu un izvērtētu sankciju epizodi, tiek veidots modelis, apskatot vairākus faktorus. Sankciju īstenošana var radīt saņēmējvalstī būtiskus ekonomiskos zaudējumus un līdzsvara zaudēšanu vairākos sektoros – importa, eksporta, kā arī valūtā, ārvalstu tiešajās investīcijās, pieprasījumā un piedāvājumā, radot cenu un inflācijas kāpumu.

2. AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU SANKCIJU POLITIKA UN TĀS RAKSTUROJUMS

Pēc Otrā Pasaules kara, sankcijas tika izmantotas morālu vērtību aizstāvēšanas, ārpolitikas instrumenta un nacionālās drošības dēļ, taču pētījumu literatūra par stratēģisko tirdzniecības politiku ir pierādījusi, ka sankcijas tiek izmantotas arī kā komerciālās politikas instruments. Kā piemēru var minēt ASV implementētās sankcijas pret Japānu, Ķīnu, Indiju un Brazīliju, lai piespiestu tās samazināt protekcionisma politiku jeb importa barjeras vai arī, lai sodītu tās par intelektuālā īpašuma tiesību neieviešanu.

Vinstons Čērčils savā runā Apvienoto Nāciju Līgai 1936. gadā, teica: "Pirmkārt, premjerministrs paziņoja, ka sankcijas nozīmē karu; otrkārt, viņš nolēma, ka nedrīkst būt karš; un, treškārt, viņš pieņēma lēmumu par sankcijām." Apvienoto Nāciju Līga piemēroja sankcijas Itālijai par militāro iejaukšanos Etiopijā. Ko Čērčils ar savu runu bija domājis, ir tas, ka ar savu neizlēmību, Apvienoto Nāciju Līga sūtīja mulsinošus signālus Itālijai, kurus tā saprata, ka tai nav nopietnu nodomu sankciju īstenošanā, tādēļ to neuztvēra kā nopietnu draudu. Tā pati kļūda atkārtojās deviņdesmitajos gados, kad Irākai tika piemērotas sankcijas par militāru iejaukšanos Kuveitā – balstoties uz pagātnes pieredzi un mulsinošajiem signāliem, tā neuztvēra sankcijas nopietni un rezultātā izcēlās Persijas līča karš. Šī pati – mulsinošo signālu problēma – nezaudē savu aktualitāti arī sankcijām, kas tiek piemērotas šobrīd.

2.1. Sankciju veidi un to piemērošana

Sankciju piemērošanas procesā tiek izvērtēts, vai esošajiem ASV sankciju piemērotājiem, t.i., valsts amatpersonas, prezidents, ir pamats rīcībai. ASV sankcijas izriet no statūtiem un prezidenta rīkojumiem. Kongress var iekļaut tiesību aktos, veidojot Nacionālās Drošības stratēģiju, likumus par sankciju piemērošanu, lai risinātu valsts drošības un ārpolitikas jautājumus. Prezidents var izdot izpildu rīkojumu, lai implementētu šādus likumus, izpildot ASV saistības ar Apvienoto Nāciju Organizācijas sankcijām vai jaunu sankciju uzsākšanu, pamatojoties uz viņa ārkārtas pilnvarām. ASV Valsts kases departaments, sadarbībā ar Valsts departamentu, Tieslietu departamentu un citām federālajām aģentūrām implementē un īsteno sankcijas saskaņā ar izpildu rīkojumiem un statūtiem. Sankciju piemērošanas process ietver juridiskas lietas sagatavošanu rīcībai un darba koordinēšanai ar starpiestāžu (*interagency*) dalībniekiem, lai identificētu un dekoncentrētu akcijas, konkurējošās prioritātes un juridisko pietiekamību. Starpiestāžu dalībnieku darba koordinēšana sevī ietver arī iespēju izvērtēšanu sankciju piemērošanas laikam un secīgu politisko instrumentu izmantošanu, kā arī novērtēt attiecīgos vietējos un starptautiskos faktoros, politiskos ierobežojumus, ASV un pasaules

ekonomisko situāciju. Tāpat kā ar jebkuru citu politisko instrumentu, konkurējošas iekšpolitikas prioritātes un birokrātiskie šķēršļi var ietekmēt politisko gribu īstenot un uzturēt sankcijas laika gaitā.²² Sankciju izveidošanas process ir garš un sarežģīts, kurā tiek izvērtēti visus aspekti to piemērošanai pirms tās tiek implementētas un īstenotas pret saņēmējvalsti. ASV lēmumu pieņēmēji izvairās no konkrētu sankciju veidu piemērošanas, piemēram, tirdzniecības sankcijas, kas ierobežo mērķa valsts pārtikas pamatproduktu importu vai arī zāļu importu, kas galu galā nodara kaitējumu civiliedzīvotājiem.

Darbības, kuras parasti kļūst par iespējamajiem sankcionētajiem mērķiem: divpusējas valdību programmas, tādas kā ārvalstu palīdzība un lidmašīnu nolaišanās tiesības; preču un pakalpojumu eksports no piemērotāja; finanšu darījumi, tajā skaitā banku noguldījumi un aizdevumi; starptautisko finanšu institūciju ekonomiskās darbības.

Sankciju politika ASV lielākoties tiek izmantota kā simbolisks instruments, lai celtu prezidenta reitingus.²³ Tas tiek darīts tā iemesla dēļ, jo publikā valda uzskats, ka prezidents vienpusēji vada ārpolitiku un veic lēmumus par to, nevis saskaņā ar Kongresu. Tādēļ ārpolitikas programmās un doktrīnās tiek izmantoti prezidenta uzvārdi, piemēram, "Obamas doktrīna". Šis koncepts rada ilūziju, ka prezidentam ir sava veida īpašumtiesības pār īstenoto ārpolitiku, kas arī, balstoties uz prezidenta identitāti un raksturu, rada kopainu par to kā tās tiek veidotas, uzturētas un mainītas. Piemēram, prezidents Baraks Obama radīja priekšstatu, ka viņa ārpolitikas mērķi ir cilvēktiesību ievērošana un demokrātijas veicināšana, savukārt prezidents Donalds Tramps rada priekšstatu, ka viņa interesēs ir tikai amerikāņu (ražotāju, patērētāju) intereses un negodīgas konkurences apkarošana, nevis globālās problēmas. Taehe Vangas (*Taehee Whang*) veiktais pētījums pierāda, ka prezidenta reitingi aug par 1,203% pēc tam, kad tiek implementētas sankcijas mērķa valstī, kas pārkāpj starptautiskas normas vai arī piekļūst negodīgu praksi konkurences veidošanā.²³ Taču, kā minēts iepriekš, sankciju piemērošana ir process, kas ir detalizēti jāizplāno, lai pēc iespējas mazāk ciestu piemērotājs, jo, ja ASV paaugstinās bezdarbs un inflācijas līmenis, tas samazina prezidenta reitingus. Pētniece secina, ka sankcijas ir politikas instruments, ko prezidents izmanto primāri, lai paaugstinātu reitingus, tas ir, neņemot vērā neviena intereses, sankcijas tiek piemērotas, jo tiek saskatīta izdevība veicināt savu popularitāti balsotāju vidū.

²² *Jermano J., Economic and Financial Sanctions in U.S. National Security Strategy, PRISM, , 2018, Vol.7, No.4, 65.lpp.*

²³ *Whang T., Playing to the Home Crowd? Symbolic Use of Economic Sanctions in the United States, International Studies Quarterly, 2011, Vol 55, No. 3*

Džils Džermano (*Jill Jermano*) nosauc ASV īstenotās sankcijas par mērķtiecīgām sankcijām un iedala tās divās lielās grupās, no kurām izriet attiecīgo darbību veikšana, efektīvu sankciju nodrošināšanai. Mērķtiecīgu sankciju skaidrojumi un pamatprincipi aplūkoti 2.1. tabulā.

Tabula 2.1.

Mērķtiecīgas sankcijas

Ekonomiskās sankcijas	Finansiālās sankcijas
Ierobežot vai aizliegt konkrētas importa un/vai eksporta grupas, saistītos pakalpojumus, garantijas, kredītus;	Iesaldēt vai aizturēt aktīvus un darījumus;
Noraidīt vai apturēt ekonomisko palīdzību, parāda atvieglojumus;	Ierobežot vai noraidīt pieeju kapitālu tirgiem;
Ierobežot vai aizliegt investēt galvenajās ekonomikas nozarēs.	Destabilizēt valūtu;
	Ierobežot vai noraidīt pieeju daudzpusējai finansiālajai palīdzībai, piemēram, Starptautiskajam Valūtas Fondam vai Pasaules Bankai.

Avots: *Jermano J., Economic and Financial Sanctions in U.S. National Security Strategy, PRISM, 2018, Vol.7, No.4*

ASV politikas veidotāji un Nacionālās Drošības stratēģijas izstrādātāji, veidojot sankcijas, izvērtē saņēmējvalsts vājos punktus, lai mērķtiecīgās sankcijas būtu efektīvas:

Tabula 2.2.

Saņēmējvalsts vājo punktu izvērtēšanas pamatprincipi

Valstiskas struktūras	Nevalstiskas struktūras
Makroekonomiskie rādītāji: ekonomiskā pašpietiekamība, diversifikācija, paļaušanās uz importēto enerģiju, rūpnieciskās izejvielas, tehnoloģija;	Darbības joma, attiecīgās jurisdikcijas robežas;
Valsts sektora lielums; tiešas valsts /kvazi-valsts/elites īpašumtiesību apmērs galvenajās ekonomikas nozarēs;	Darbības “aiztures punkti” (<i>chokepoints</i>);

Paļaušanās uz ārējiem tirgiem, kapitālu, kredītu;	Primārie ieņēmumi, finansēšanas avoti;
Korupcija, valsts kriminālo personu saikne;	Ieņēmumu sadalīšana, budžeta veidošana;
Privātā sektora ekonomisko ieinteresēto personu vai citas elites pieeja vai ietekme pār valsts amatpersonām;	Iekšējā korupcija, piesavināšanās;
Tirgus likviditāte, finansiālā sektora un valūtas stabilitāte;	Resursu veidi un vērtība, aktīvi;
Ārvalstu valūtu veidi un rezervju apjomi, valsts ieguldījumu fondi;	Primārie finansiāli sarežģījumi, mehānismi;
Banku maksātspēja; pakļaušanās, pieeja, paļaušanās uz globālajiem kredītu tirgiem, finansiālajiem pakalpojumiem;	Uzticamas attiecības organizācijas iekšējā vidē un ārpus tās;
Ārzemju klātbūtne finansiālajā sektorā, paļaušanās uz ārvalstu tiešajām investīcijām;	Paļaušanās uz trešo pušu brokeriem/pakalpojumu nodrošinātājiem;
Tirdzniecības finansēšana, attiecīgās attiecības;	Saikne ar nacionālo/reģionālo valdību/tiesību aizsardzībai.
Primārais eksports, imports; tirdzniecības partneri, paļaušanās uz ar tirdzniecību saistītiem pakalpojumiem;	
Ārvalstu valdības, privātā sektora, bezpeļņas sektora palīdzības veids, apjoms un avoti.	

Avots: Autores Jermano J., Economic and Financial Sanctions in U.S. National Security Strategy, PRISM, , 2018, Vol.7, No.4, informācijas interpretējums

Finansiālās sankcijas ir vērstas uz naudas līdzekļu un citu vērtību plūsmu uz un no mērķa valsts, korporācijas, indivīda vai citas organizācijas. Šīm sankcijām var būt liela ietekme, jo tās var ne tikai iesaldēt finanšu aktīvus un aizliegt vai ierobežot finanšu darījumus, bet tās arī kavē tirdzniecību, apgrūtinot samaksu par preču un pakalpojumu eksportu un importu. Lai maksimāli palielinātu to ietekmi, finanšu sankcijas bieži izmanto kopā ar tirdzniecības un citām sankcijām. Finansiālās sankcijas tiek īstenotas caur ASV un citu finanšu institūciju darbībām un pašnovērtējumu, kā arī ASV reglamentējošo iestāžu uzraudzību. Par finansiālajām sankcijām, to izveidi un implementēšanu atbild, sadarbībā ar ASV Valsts kasi - Ārvalstu Aktīvu kontroles birojs. Lai sekmētu efektīvu savu darbību, Ārvalstu Aktīvu kontroles birojs ir izveidojis Īpaši Nozīmētu Valsts piederīgo sarakstu un Bloķēto Personu sarakstu (*Specially*

Designated Nationals and Blocked Persons list). Šajā sarakstā esošās personas ir liegtas veikt finanšu darījumus, izmantojot ASV finanšu institūcijas un šo institūciju pārziņā ir sekot līdzī darbībām, lai netiktu pieļauta iespējamība, ka darījums ir noticis. Finanšu institūcijas, ja atklāj, ka sarakstā esoša persona vēlas atvērt kontu, veikt naudas pārskaitījumu, saņemt aizdevumu, u.tml., tai ir jāiesaldē visi aktīvi (ja konts tiek atvērts) un darbība jāaptur. Pēc aktīvu iesaldēšanas un/vai darbības apturēšanas, 10 darba dienu laikā ir jā sagatavo atskaite Ārvalstu Aktīvu kontroles birojam, kurā tiek norādīta visa nepieciešamā informācija par kontu. Ja Ārvalstu Aktīvu kontroles birojs atklāj, ka darījums jau ir noticis, tiek nosūtīta komisija uz finanšu institūciju, kurā pēc tam tiek sniegti paskaidrojumi par radušos situāciju. Izvērtējot to, tiek piemēroti soda mēri - izteikts brīdinājums, civiltiesiskie sodi vai arī lieta tiek nodota kriminālajai izskatīšanai. Parasti, finanšu institūcijas stingri pieturas pie saraksta ievērošanas, jo Amerikas Savienotās Valstis kā soda mēru var piemērot ASV Patriot akta²⁴ 311. pantu. Šis pants nosaka, ka finanšu institūcija ir galvenais naudas atmazgāšanas līdzdalībnieks un soda mēri var būt bargi – aizliegumi institūcijai uzturēt attiecīgos kontus, līdz ar to tiek liegta pieeja ASV dolāru maksāšanas sistēmai un biznesa darbības veikšanai Amerikas Savienotajās Valstīs kopumā. Šis pants var tikt piemērots arī ārvalstu finanšu institūcijām, kas veic darījumus ar sankcionētajiem mērķa subjektiem vai personām, kas atrodas augstākminētajā sarakstā.

Piemērojot sankcijas, ASV “papildus politika” (*companion policy*) ir draudu izteikšana trešajām pusēm par potenciālu sankciju piemērošanu jebkuram subjektam, kas iesaistīsies tirdzniecības attiecībās ar primāro saņēmējvalsti. Piemēram, 2018. gada oktobrī, Valsts kase sankcionēja 20 indivīdus un organizācijas par finansiālā atbalsta nodrošināšanu Irānas paramilitārajai grupai *Basij*. Šo papildus sankciju piemērošanas gājiens tika izmantots kā signāls Rietumu bankām netuvoties Irānas tirgum. Par spīti draudu izteikšanai par sankciju piemērošanu trešajām pusēm, ASV nepiemēro tās valstīm, kuras paļaujas uz sankcionēto preču un vai pakalpojumu savstarpējo tirdzniecību ar saņēmējvalsti. Piemēram, Amerikas Savienotās Valstis atbrīvoja Turciju, Indiju, Irāku un Korejas Republiku no sankcijām par tirdzniecību ar Irānu, jo tās ekonomikas paļaujas uz Irānas naftu un, tām nav iespēja rast alternatīvu tirdzniecības partneri īsā laika periodā.

Amerikas Savienotās Valstis veido sankciju politiku sadarbībā ar Valsts kasi, Valsts departamentu un Tieslietu departamentu, un citiem starpiestāžu darbiniekiem, detalizēti

²⁴ *One Hundred Seventh Congress of the United States of America: An Act to deter and punish terrorist acts in the United States and around the world, to enhance law enforcement investigatory tools, and for other purposes, Skatīts: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>*

izvērtējot visus aspektus, lai nodrošinātu pietiekamu tiesisko pamatu, saņēma "vājos punktus" (*vulnerable spots*), kurus sankcionēt, un prognozētu iespējamus ekonomiskos zaudējumus no to īstenošanas.

2.2. Sankcijas kā ārpolitikas instruments

Valsts var risināt ārpolitikas nesaskaņas piecos dažādos veidos: diplomātiski, politiskā ietekmēšana, ekonomiskā ietekmēšana, slēptas darbības un militārā iejaukšanās.²⁵ Ekonomiskās sankcijas tiek uzskatītas par zelta vidusceļu, ja kāda no metodēm šķiet par vāju jeb pretēji - pārāk bargu.

Profesors R Vuds (*R. Wood*) izšķir sankcijas 3 līmeņos: vieglas, vidējas un smagas. Ar sankciju līmeņiem un tipiem, kas ietilpst pie katra līmeņa var iepazīties tabulā 2.3., ņemot par piemēru Apvienoto Nāciju Organizāciju un Amerikas Savienoto Valstis. Vidēji, Apvienoto Nāciju Organizācijas implementētās sankcijas samazina saņēmēja iekšzemes kopproduktu par 2 procentpunktiem gadā. Taču dati liecina, ka ilgtermiņā šis kaitējums samazinās un pēc 10 gadiem kļūst nenozīmīgs mērķim – taču, pa šo laiku, saņēmēja zaudējums pielīdzinās 25,5% iekšzemes kopproduktam uz vienu iedzīvotāju kritumam. "Ir vairāki kanāli caur kuriem ar sankcijām var būtiski ietekmēt mērķa valsts ekonomisko sniegumu. Visacīmredzamākais iekļauj kritumu eksportā un importā, pārsvara zaudēšana sarunās starptautiskajā tirgū un samazinājumu starptautiskajā kapitāla plūsmā, tas ir, tiešo ārējo investīciju, ārvalstu palīdzības, un finanšu dotāciju samazināšanās."²⁶ Autore secina, ka īstermiņā visbūtiskāk ekonomisko sniegumu saņēmējvalstij ietekmē tirdzniecības sankciju piemērošana, savukārt ilgtermiņā – finansiālo sankciju piemērošana.

Tabula 2.3.

Sankciju kategorijas

Līmenis	ANO sankcijas	ASV sankcijas
1: vieglas	Aizliegumi uz ieroču un citu militāro aparatūru; parasti iekļauj sevī ceļojumu aizliegumus uz nācijas līderiem vai arī citas diplomātiskās sankcijas	Atkāpšanās no palīdzības sniegšanas ārvalstīm, dotāciju, aizdevumu vai kredītu saņemšanas liegumi, aizliegumi no specifisku produktu vai tehnoloģiju iegādes, neiekļaujot primāro preču embargo

²⁵ Hufbauer G., Schott J., *Economic Sanctions and U.S. Foreign Policy*, PS, 1985, Vol.18, No.4, 727. lpp.

²⁶ Wood, R.M., "A hand upon the throat of the nation": economic sanctions and state repression, 1976 – 2001, *International Studies Quarterly*, 2008, Vol.52

2: vidējas	Degvielas embargo, aizliegumi primāro preču grupas tirdzniecībai vai arī publisko un/vai privāto aktīvu iesaldēšana	Importu un eksportu aizliegumi, liegumi ASV investīciju saņemšanai un citas vidēja smaguma tirdzniecības un finansējuma un investīciju liegumi starp ASV un mērķa subjektu
3: smagas	Embargo uz visu vai lielāko daļu ekonomisko aktivitāti starp ANO dalībvalstīm un mērķa subjektu	Embargo uz visu vai lielāko daļu ekonomisko aktivitāti starp ANO dalībvalstīm un mērķa subjektu

Avots: M. Neuenkirch, F. Neumeier, *The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth, European Journal of Political Economy, Vol. 40, 2015*

M. Neuenkirchs (M. Neuenkirch) un F. Neumeiers (F. Neumeier) norāda, ka: “Līdz šim, Apvienoto Nāciju Organizācija un Amerikas Savienotās Valstis ir noteikušas ekonomiskās sankcijas, galvenokārt, trīs iemeslu dēļ: (i) piespiest valstis (vai militārās grupas valstīs) izbeigt darbības, kas apdraud vai pārkāpj suverenitāti vai citu valsti, proti, izmantojot vardarbību pret citu valsti vai destabilizējošo valdību; (ii) veicināt demokrātiskas pārmaiņas valstī, aizsargāt demokrātiju vai destabilizēt autokrātisku režīmu; un/vai (iii) aizsargāt valsts pilsoņus no politiskajām represijām un īstenot cilvēktiesības.”²⁷ Sadarbībā ar Apvienoto Nāciju Organizāciju, Amerikas Savienotās Valstis piemēro sankcijas saņēmējvalstīm, ja netiek ievērotas starptautiski noteiktās normas un ievēroti starptautiski noteiktie likumi un/vai tiesības.

Viens no sankciju izmantošanas veidiem kā ārpolitikas instruments ir “tukšu draudu” (*empty threats*) izteikšana. Izsakot draudus, par to, ka tiks īstenotas sankcijas gadījumā, ja saņēmējvalsts nepieņems piemērotājam uzstādītajiem nosacījumiem, arī ir svarīgi apdomāt stratēģiju. Mērķa subjekts var izvērtēt piemērotājam pagātnē izteikto draudu uzvedību un darbības pēc tam, ja attiecīgais saņēmējs uzskata, ka iniciators maldina (*calls the bluff*). Ja piemērotājvalsts izvērtē, ka sankciju piemērošana rada pārāk lielas izmaksas un pēc draudu izteikšanas neseko darbības, tad nākotnē, citi potenciālie sankciju saņēmēji var uzskatīt, ka tie ir tukši draudi (*empty threats*) un nepieņems uzstādītajiem nosacījumiem. Piemēram, Korejas Karš tiek uzskatīts par konfliktu nevis, lai glābtu Dienvidkorejiešus no komunisma, bet gan, lai glābtu ASV reputāciju. Šis karš nesa ASV desmitiem tūkstošu kaujinieku kritušos un gandrīz simts tūkstošu ievainoto vai bezvēsts pazudušo, taču tas sūtīja nepārprotamu signālu pārējai starptautiskajai sabiedrībai par tās nostāju komunisma izplatībā un, ja tas notiks citā valstī, ASV

²⁷ Neuenkirch M., Neumeier F., *The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth, European Journal of Political Economy, 2015, 40, 114. lpp.*

militāri iejauksies. ASV prezidents var draudēt ar sankciju piemērošanu, taču nepārliecinot Kongresu par to implementēšanu, process apstājas, kas liek zaudēt ticamību par ASV nopietnību pret sankciju piemērošanu. Piemēram, ja ASV, vienu gadu iepriekš draudējusi piemērot sankcijas valstij A, taču valsts A nepiekāpās nosacījumu ievērošanai, domājot, ka ASV maldina par sankciju reālu piemērošanu. Pēc valsts A pretošanās, ASV piekāpjas un nepiemēro sankcijas. Tagad, kad ASV izsaka draudus implementēt sankcijas valstij B, tā izvērtē pagātnes notikumu ar valsti A un pastāv iespēja, ka arī tā pretosies un nepiekrītīs ievērot uzstādītos noteikumus, cerībā, ka ASV blefo. Šāda iespēja pastāv 55%²⁸ gadījumos, ja ASV iepriekšējā gada laikā ir mainījusi savu nostāju par reālu sankciju piemērošanu. ,

Sankciju kā ārpolitikas instrumenta izmantošanas praksē tiek pielietota kā tukšu draudu izteikšana, lai iebiedētu potenciālo sankciju saņēmēju, izvairoties no sankciju izpildes īstenošanas un iespējamām ekonomiskajiem un tirdzniecības partneru zaudējumiem.

2.3. Sankciju efektivitāte

ASV jau kopš prezidenta Ronalda Vilsona Reigana pirmajām dienām Baltajā Namā īstenoja sankcijas Nikaragvas Republikai Sandīnista režīma gāšanai un to intensitāti palielināja pakāpeniski.²⁹ No sākuma (1981) ASV apturēja tās divpusējo palīdzības sniegšanas programmu, tai skaitā "Food for Peace" sūtījumus un apturēja 10 miljonu ASV dolāru kviešu iepirkumu no Nikaragvas Republikas. Vēlāk, tā apturēja 30 miljonu ASV dolāru aizdevumu no Amerikas Attīstības Bankas priekš zivsaimniecības projekta. Divus gadus vēlāk (1983), importa kvotas cukuram no Nikaragvas Republikas tika palielinātas par 90% un vēl pēc diviem gadiem (1985) imports tika pilnībā apturēts, kad pilnīgas tirdzniecības embargo tika implementēts. Sankcijas maksāja dārgi Nikaragvai, taču tās nebija postošas, jo, lai arī tā cieta no iepriekšējo līderu nepareizas pārvaldības, pilsoņu kara un straujo eksporta preču cenu kritumu - tā turpināja pastāvēt ar Padomju Savienības un jauno tirdzniecības partneru, kas importēja Nikaragvas cukuru, kafiju un banānus, atbalstu. Sankciju uzturēšanas laikā, Amerikas Savienoto Valsti saikne ar Nikaragvas Republiku vājinājās, līdz ar to vājinājās ietekme uz Sandīnista režīma apturēšanu. Šī sankcijas epizode tiek uzskatīta par klasisku piemēru gadījumam "mazliet par vēlu" (*too little, too late*). Taču, Nikaragvas Republikas sankcijas varēja būt veiksmes stāsts, ja tiktu izplānota labāka piemērošanas stratēģija. Sankciju iniciēšanas sākuma periodā (1981) Sandīnista režīms bija vājš un ekonomika sadrumstalota un

²⁸ Peterson T., *Sending a Message: The Reputation Effect of US Sanction Threat Behavior*, *International Studies Quarterly*, 2013, Vol.57, No.4

²⁹ Cambridge University Press, *United States: Economic Sanctions Against Nicaragua*, *International Legal Materials, International Trade, Investment and Monetary Issues*, Vol.24, No.3, 1985, pp.809 – 822

ASV bija viens no lielākajiem tirdzniecības partneriem un investīciju avotiem. Sankcijas jāsteno ātri un neatlaidīgi. Pakāpeniskā piemērošanas metode deva laiku Nikaragvas Republikai atrast alternatīvus tirdzniecības partnerus un jaunus avotus palīdzībai un kredītiem. Paļaušanās uz starptautisku atbalstu ir sarežģīts aspekts, jo daudzi sabiedrotie savas intereses nostāda augstāk par kopējo mērķi, kā arī daudzi vēlas ieņemt “baltā bruņinieka” (*white knight*) lomu un kļūt par politiski un ekonomiski apspiesto glābējiem. Ja tiktu pielietoti spēcīgāki ekonomiskie piespiedu līdzekļi un īstenoti ātri, tad iespējams, sankcijas būtu bijušas efektīvas.

Darba 1. daļā tika minēta Garija Klaida Hufbauera (*Gary Clyde Hufbauer*), Džefrija Šota (*Jeffrey Schott*) un Kimberlijas Annas Eliotas (*Kimberly Ann Elliott*) izveidotais sankciju efektivitātes modelis, kurš tiek izmantots kā bāzes modelis citos sankciju efektivitātes pētījumos, par faktoriem ņemot atkarīgos mainīgos, paskaidrojošos mainīgos un mijiedarbības mainīgos (uzskaitīti 1.3. nodaļas 1.3.1. apakšnodaļā). Modelis ir atjaunots 2007. gadā ar papildus sankciju epizodēm, kopumā sastādot 184 novērojumu skaitu. Izmantojot šo modeli un tā mainīgos, tiks analizētas divas Amerikas Savienoto Valstu piemēroto sankciju epizodes Kubas Republikai un Irānai.

Izkaidrojošais mainīgais	Atkarīgais mainīgais								
	Bāzes regresija			Bāzes regresija, pievienojot reģionālos mainīgos			Bāzes regresija, pievienojot reģionālos un mijiedarbības mainīgos		
	result	contr	success	result	contr	success	result	contr	success
<i>goal</i>	0.23	1.62	1.38	0.09	1.65	1.35	0.12	1.9	1.45
<i>policies</i>	-0.07	-0.23	0.03	-0.08	-0.18	0.02	-0.07	-0.12	0.03
<i>coop</i>	-0.05	0.14	0.2	0	0.24	0.26	0.02	0.38	0.32
<i>iosender2</i>	0.41	-0.45	-0.34	0.28	-0.92	-0.69	0.58	1.13	0.29
<i>assist</i>	-0.52	-0.49	-0.91	-0.34	-0.36	-0.88	-0.33	-0.32	-0.88
<i>stability</i>	-0.02	-0.46	-0.36	-0.18	-0.64	-0.54	-0.18	-0.7	-0.56
<i>relations</i>	0.08	0.68	0.5	0.23	0.66	0.53	0.23	0.65	0.53
<i>tarfst</i>	0.15	0.13	0.18	0.13	0.13	0.18	0.13	0.13	0.18
<i>trade</i>	0.02	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01	0.02	0.01	0.02
<i>gnpratio</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>type</i>	0.75	0.52	0.61	0.72	0.37	0.52	0.72	0.29	0.449
<i>sencst</i>	0	0	0	-0.03	-0.08	-0.01	-0.03	-0.09	-0.02
<i>regime</i>	0.42	0.44	0.68	0.32	0.36	0.58	0.31	0.35	0.57
<i>us</i>	-0.02	0.28	0.07	0.09	0.17	-0.08	0.08	0.15	-0.09
<i>post-1989</i>	-0.83	-0.76	-1.09	-0.76	-0.36	-0.87	-0.76	-0.35	-0.88
<i>whm</i>	-	-	-	-0.1	-1.56	-1	-0.11	-1.68	-1.05
<i>mena</i>	-	-	-	-0.58	0.43	0.01	-0.58	0.55	0.05
<i>asia</i>	-	-	-	-1.39	-1.66	-1.02	-1.38	-1.59	-0.98
<i>ssa</i>	-	-	-	-1.69	-0.93	-1.15	-1.68	-0.92	-1.16
<i>coop_io2</i>	-	-	-	-	-	-	-0.11	-0.81	-0.4
<i>constant</i>	-1.68	-2.89	-3.68	-1	-1.63	-2.72	-1.02	-1.75	-2.79

Attēls 2.1. HSE kopējais sankciju epizožu datu analīzes modelis³⁰

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, informācijas interpretējums

Darba 1.3.1. nodaļā minēti regresijas mainīgie kopējai analīzei, kad tiek apskatītas visas 184 epizodes. Skatot un vērtējot sankciju epizožu efektivitāti atsevišķi, analīze tiek sadalīta vēl

³⁰ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition, 189. lpp

pēc diviem faktoriem – politiskajiem un ekonomiskajiem, kur tiek ņemti vērā attiecīgi mainīgie (uzskaitīti Tabulās 2.4., 2.5., un 2.6.)

Vērtējot politiskos mainīgos, tiek ņemts vērā starptautiskais aspekts, kā piemēram sadarbība un palīdzības sniegšana un dati tiek novērtēti no kvalitatīvi iegūtiem datiem – izvērtējot politisko situāciju valstī un diplomātiskās attiecības ar piemērotāju.

Tabula 2.4.

Modeļa politisko mainīgo skaidrojums

MAINĪGAIS	PASKAIDROJUMS
Politiskie mainīgie	
<i>Papildus politikas</i>	Slēptie manevri – J Kvazi-militāras – Q Parasta militārā darbība – R
<i>Starptautiskā sadarbība ar piemērotāju</i>	1 – nav sadarbība 2 – minimāla sadarbība 3 – neliela sadarbība 4 – būtiska sadarbība
<i>Starptautiskā palīdzība saņēmējam</i>	Starptautiskās palīdzības klātbūtne saņēmējvalstī, vērtēts ar A, ja apstiprinošs
<i>Starptautisko organizāciju sadarbība</i>	Organizācijas, kas atbalsta piemērotāju sankciju īstenošanā; ja abas puses ir organizācijas dalībvalsts, tās nosaukums modelī tiek norādīts treknrakstā
<i>Sankciju ilgums</i>	Izteikts gados
<i>Iepriekšējās attiecības</i>	1 – naidīgas 2 – neitrālas 3 – kordiālas
<i>Saņēmējvalsts režīms</i>	Vērtēts skalā no 1 (autokrātija) līdz 3 (demokrātija)
<i>Sankciju devums</i>	1 – negatīvs devums 2 – minimāls vai nekāds devums 3 – būtisks devums 4 – izšķirošs devums
<i>Politikas rezultāts</i>	1 – neizdevies rezultāts

	2 – neskaidrs, bet iespējams pozitīvs rezultāts 3 – pozitīvs rezultāts, piemērotāja mērķi daļēji izpildīti 4 – veiksmīgs rezultāts, piemērotāja mērķi lielākoties vai pilnībā izpildīti
<i>Politiskā stabilitāte iepriekš</i>	Reizes, cik ir mainīts valdīšanas režīms saņēmējvalstī 10 gadu griezumā pirms sankciju implementēšanas. Vērtība tiek aprēķināta režīma maiņu reižu skaits dalīts ar 10.
<i>Politiskā stabilitāte sankciju laikā</i>	Reizes, cik ir mainīts valdīšanas režīms saņēmējvalstī sankciju laikā. Vērtība tiek aprēķināta režīma maiņu reižu skaits dalīts ar gadu skaitu, cik ilgi tika īstenotas sankcijas.

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Novērtējot ekonomiskos mainīgos, tiek ņemta vērā starptautiskā tirdzniecība starp piemērotāju un saņēmēju, kā arī dažādi makroekonomiskie rādītāji. Dati tiek iegūti kvantitatīvi, no oficiālām statistikas datu krātuvēm – *The World Bank Databank: World Development Indicators, United Nations Comtrade Database*.

Tabula 2.5.

Modeļa ekonomisko mainīgo skaidrojums

Ekonomiskie mainīgie	
<i>Izmaksas saņēmējam</i>	Izteikts absolūtos skaitļos – miljonos ASV dolāros
<i>Izmaksas kā % no IKP</i>	Procents no saņēmējvalsts IKP
<i>Izmaksas uz vienu iedzīvotāju</i>	Izmaksas saņēmējam dalīts ar mērķa valsts iedzīvotāju skaitu
<i>Tirdzniecības saikne</i>	Tirdzniecības attiecības starp piemērotāju un saņēmēju, izteikts kā procenta daļa no saņēmējvalsts kopējās divpusējās tirdzniecības

<i>IKP īpatsvars</i>	Ekonomiskais valstu izmērs – piemērotāja IKP pret saņēmēja IKP
<i>Stāvoklis un stabilitāte</i>	1 – problemātiska 2 – nozīmīgas problēmas 3 – spēcīga un stabila valsts
<i>Sankciju veids</i>	Eksporta – X Importa – M Finansiālās – F
<i>Izmaksas piemērotājam</i>	1 – neto ieguvums 2 – mazs efekts uz piemērotāju 3 – nelieli zaudējumi piemērotājam 4 – lieli zaudējumi piemērotājam

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Izvērtējot citus faktoru, tiek ņemti vērā divi ekonomiskie rādītāji – inflācijas līmenis un IKP pieauguma rādītājs, taču tie tiek izmantoti kā bāze secinājumu veikšanai. Citu apskatīto faktoru grupa jāuztver kā kategorija secinājumu veikšanai par sankcijas politikas implementēšanu un tās izdošanos kopumā.

Tabula 2.6.

Citu apskatīto faktoru mainīgo skaidrojums

Citi apskatītie faktori	
<i>IKP pieauguma rādītājs</i>	Indikatori vēlākai analīzes veikšanai – jo zemāks IKP pieauguma rādītājs un augstāks inflācijas līmenis sankcijas epizodes laikā, nodrošina pamatu veiksmīgai sankcijas īstenošanai
<i>Inflācijas līmenis</i>	
<i>Izdošanās rezultāts</i>	1,2,3 – pilnīga izgāšanās 4,6,8,9 – ierobežots panākums 12,16 – plaši panākumi <i>Politikas rezultāts</i> indekss reizināts ar <i>Sankciju devums</i> indeksu.

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Vērtējot katru epizodi atsevišķi, tiek skatīti citi mainīgie, kas ir daudz konkrētāki un to rezultāti vēlāk tiek ņemti vērā, veidojot kopējo analīzi (Attēls 2.1.)

Sankciju modeļi tiek veidoti attiecīgi pēc sekojošiem ārpolitikas mērķiem:

- Panākt nelielas izmaiņas saņēmējvalsts politikā
- Mainīt saņēmējvalsts valdošo režīmu
- Traucēt militārās avantūras (*military adventure*)
- Pasliktināt militāro potenciālu
- Panākt būtiskas izmaiņas saņēmējvalsts politikā

2.3.1. Irānas gadījuma analīze pēc HSE modeļa datiem

ASV īstenojusi Irānai virkni dažādu sankciju. Arī šajā nodaļā ir skatītas atsevišķas īstenoto sankciju epizodes, nevis tikai viena kopēja sankciju analīze.³¹ Irānai tika piemēroti 3 ārpolitikas mērķi, izvērtējot pēc politiskajiem mainīgajiem: nelielas izmaiņas saņēmējvalsts politikā (Attēls 2.2.); režīma maiņa un demokratizācija (Attēls 2.3.); militārā potenciāla pasliktināšana (Attēls 2.4.). Analizētie modeļi un tajos esošie dati ir pētnieku Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) veidoti.

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Politikas rezultāts	•4
Sankciju devums	•3
Izdošanās rezultāts	•12
Papildus politikas	•Q
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•3
Starpt. palīdzība saņēmējam	•-
Starpt. organizāciju sadarbība	•EK, ANO
Sankciju ilgums	•2
Iepriekšējās attiecības	•3
Saņēmējvalsts režīms	•2
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0,1
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0,5

Attēls 2.2. Nelielas izmaiņas saņēmējvalsts politikā³²

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, informācijas interpretējums

³¹ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition

³² Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition, 77.lpp

Viens no ārpolitikas mērķiem bija nelielas izmaiņas politikā. Kā redzams rezultātos, tad politikas rezultāts bijis ar veiksmīgu rezultātu, ASV uzstādītie mērķi izpildīti lielākoties vai pilnībā, sankcijas bijušas ar plašiem panākumiem un būtisku devumu. ASV papildus sankcijām, izmantoja arī kvazi – militāro politiku. ASV bija neliela sadarbība ar citiem starptautiskajiem subjektiem, kā arī Eiropas Komisiju un Apvienoto Nāciju Organizāciju. Sankcijas ilga 2 gadus, attiecības pirms sankciju epizodes bija kordiālas un Irānas valdīšanas režīms bija anokrātija³³. Šajā modelī nav datu par palīdzības sniegšanu Irānai.

Piemērotājs	• ASV, Apvienotā Karaliste
Saņēmējs	• Irāna
Politikas rezultāts	• 4
Sankciju devums	• 3
Izdošanās rezultāts	• 12
Papildus politikas	• J
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	• 2
Starpt. palīdzība saņēmējam	• -
Starpt. organizāciju sadarbība	• -
Sankciju ilgums	• 2
Iepriekšējās attiecības	• 3
Saņēmējvalsts režīms	• 2
Politiskā stabilitāte iepriekš	• 0,0
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	• 0,0

Attēls 2.3. Režīma maiņa un demokratizācija³⁴

Avots: *Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Nākamais ārpolitikas mērķis, ko vēlējas ar piemērotajām sankcijām panākt ASV un Apvienotā Karaliste: režīma maiņa un demokratizācija. Sankciju implementētās politikas rezultāts vērtēts kā veiksmīgs – piemērotāju mērķi lielākoties vai pilnībā izpildīti. Sankciju devums ir bijis būtisks un tās bijušas ar plašiem panākumiem. ASV un Apvienotā Karaliste papildus sankcijām, izmantoja arī slēpto manevru politiku, ar minimālu sadarbību ar citiem starptautiskajiem subjektiem. Šajā sankciju epizodes modelī nav datu par starptautisko organizāciju sadarbību, kā arī par palīdzības sniegšanu Irānai. Sankciju epizode ilga 2 gadus, iepriekšējās attiecības starp piemērotāju un saņēmēju bija kordiālas un saņēmējvalsts režīms – anokrātija.

³³ *Valdīšanas režīma sajaukums: daļēji demokrātija, daļēji diktatūra*

³⁴ *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 78.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Politikas rezultāts	•2
Sankciju devums	•2
Izdošanās rezultāts	•4
Papildus politikas	•Q
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•2
Starpt. palīdzība saņēmējam	•-
Starpt. organizāciju sadarbība	•-
Sankciju ilgums	•22+
Iepriekšējās attiecības	•1
Saņēmējvalsts režims	•1
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0,4
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0,1

Attēls 2.4. Militārā potenciāla pasliktināšana³⁵

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Trešais ārpolitikas mērķis, ko vēlējās sasniegt bija militārā potenciāla pasliktināšana. Sankcijas īstenoja ASV vienpusēji pret Irānu, to rezultāts nav skaidrs, taču iespējams pozitīvs iznākums – par labu piemērotājam. Sankciju devums vērtēts kā minimāls un ar ierobežotiem panākumiem. Sankcijas īstēnotas ilgāk par 22 gadiem un attiecības pirms sankciju epizodes bijušas naidīgas; Irāna bijusi autokrātiskā valdīšanas režīmā. Šajā sankciju epizodes modelī nav datu par starptautisko palīdzības sniegšanu Irānai un starptautisko organizāciju sadarbību.

Izvērtējot pēc ekonomiskajiem mainīgajiem, Irānai tika piemērotas sankcijas 3 ārpolitikas mērķu sasniegšanai: nelielas izmaiņas saņēmējvalsts politikā (Attēls 2.5.); režīma maiņa un demokratizācija (Attēls 2.6.); militārā potenciāla pasliktināšana (Attēls 2.7.). Analizētie modeļi un tajos esošie dati ir pētnieku Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) veidoti.

³⁵ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 85.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Izdošanās rezultāts	•12
Izmaksas saņēmējam	•3,349
Izmaksas kā % no IKP	•3,8
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•90,51
Tirzniecības saikne	•1,3
IKP īpatsvars	•28
Stāvoklis un stabilitāte	•1
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•3
IKP pieauguma rādītājs	•2,6
Inflācijas līmenis	•16,8

Attēls 2.5. Nelielas izmaiņas saņēmējvalsts politikā³⁶

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Piemērotā sankciju epizode vērtēta kā veiksmīga un ar plašiem panākumiem. Izmaksas saņēmējam, kā norādīts modelī (Attēls 2.5.) bija 3,8 % no iekšzemes kopprodukta un izmaksas uz vienu iedzīvotāju vērtētas kā 90.51 ASV dolāri. Amerikas Savienotās Valsts eksports no kopējā Irānas eksporta aizņēma 1.3 % un sankciju piemērošanas laikā tās IKP īpatsvars bija 28. Irānas ekonomiskais stāvoklis un politiskā stabilitāte bija problemātiska. ASV piemēroja gan eksporta, gan importa, gan finansiālās sankcijas. Sankcijas nesa ASV nelielus zaudējumus un vērtējot IKP pieauguma rādītāju, kurš ir neliels, salīdzinājumā ar inflācijas līmeni, var secināt, ka šo rādītāju atšķirība nodrošināja pamatu efektīvai sankciju epizodei.

³⁶ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition, 133.lpp

Piemērotājs	•ASV, ANO, Apvienotā Karaliste
Saņēmējs	•Irāna
Izdošanās rezultāts	•12
Izmaksas saņēmējam	•186
Izmaksas kā % no IKP	•14,3
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•11,14
Tirdzniecības saikne	•41,5
IKP īpatsvars	•235
Stāvoklis un stabilitāte	•2
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•1
IKP pieauguma rādītājs	•-
Inflācijas līmenis	•0,2

*Attēls 2.6. Režīma maiņa un demokratizācija*³⁷

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Otrais ārpolitikas mērķis bija režīma maiņa un demokratizācija. Sankcijas piemēroja ASV, ANO un Apvienotā Karaliste. Sankciju rezultāts ir bijis ar plašiem panākumiem, sastādot Irānai izmaksas 14,3 % apmērā no IKP. Izmaksas uz vienu iedzīvotāju bija 11,14 ASV dolāri. ASV un Apvienotās Karalistes tirdzniecība ar Irānu sastādīja 41.5% no kopējā Irānas eksporta un sankciju piemērošanas laikā to IKP īpatsvars bija 235. Irānas valsts ekonomiskais stāvoklis un politiskā stabilitāte pieredzēja nozīmīgas problēmas, kad tai tika piemērotas visi trīs sankciju veidi. Sankciju epizode nenesa piemērotājiem nekādus zaudējumus, tieši otrādi – neto ieguvumus. Inflācijas līmenis – 0.2% . Šajā modelī nav datu par IKP pieauguma rādītāju.

³⁷ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition, 116. lpp

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Izdošanas rezultāts	•4
Izmaksas saņēmējam	•545
Izmaksas kā % no IKP	•0,4
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•7,27
Tirdzniecības saikne	•3
IKP īpatsvars	•40
Stāvoklis un stabilitāte	•2
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•3
IKP pieauguma rādītājs	•0,8
Inflācijas līmenis	•20,9

Attēls 2.7. Militārā potenciāla pasliktināšana³⁸

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Trešais ārpolitikas mērķis bija militārā potenciāla pasliktināšana. Sankcijas ASV īstenoja vienpusēji un tās bija ar ierobežotiem panākumiem. Izmaksas sastādīja 0.4% no IKP un izmaksas uz vienu iedzīvotāju bija 7.27. Amerikas Savienotā Valsts sastādīja no Irānas kopējā eksporta 3% un sankciju piemērošanas brīdī tās IKP īpatsvars bija 40. Irānas ekonomiskais stāvoklis un politiskā stabilitāte pieredzēja nozīmīgas problēmas un Amerikas Savienotās Valstis implementēja visas trīs sankcijas – gan importa, gan eksporta, gan finansiālās. Sankciju epizode nesa nelielus zaudējumus piemērotājam un atšķirība starp IKP pieauguma rādītāju un inflācijas līmeni ir liela, kas deva pamatu efektīvu sankciju īstenošanai.

Svarīgi atzīmēt, ka katrā modelī apskatīto sankciju epizodes un to īstenotie veidi var būt dažādu periodu, kā arī sadalīti uz vienu eksporta un/vai importa grupu vai arī piemērots embargo visai tirdzniecībai, kas arī rada krasās atšķirības esošajos datos.

³⁸ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 122. lpp*

2.3.2. Kubas Republikas gadījuma analīze pēc HSE modeļa datiem

Amerikas Savienotās Valstis sankcionē vairākkārt Kubas Republiku jau kopš 1958. gada. Izvērtējot pēc politiskajiem mainīgajiem, Amerikas Savienotās Valstis vēlējas panākt divus ārpolitikas mērķus: režīma maiņa un demokratizācija (Attēls 2.8. un Attēls 2.9.); militāro avantūru traucēšana (Attēls 2.10.). Analizētie modeļi un tajos esošie dati ir pētnieku Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) veidoti.

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Politikas rezultāts	•1
Sankciju devums	•1
Izdošanās rezultāts	•1
Papildus politikas	•J, Q
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•2
Starpt. palīdzība saņēmējam	•A
Starpt. organizāciju sadarbība	•OAS
Sankciju ilgums	•29
Iepriekšējās attiecības	•1
Saņēmējvalsts režīms	•2
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0,6
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0,0

Attēls 2.8. Režīma maiņa un demokratizācija³⁹

Avots: *Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Viens no ASV ārpolitikas mērķiem, piemērojot sankcijas Kubas Republikai, bija režīma maiņa un demokratizācija. Politika vērtēta kā neizdevusies, ar negatīvu sankciju devumu un uzskatīta kā pilnīga izgāšanās. Papildus sankciju īstenošanai, tika pielietotas slēpto manevru un kvazi – militārās politikas. ASV bija minimāla sadarbība ar starptautiskajiem subjektiem un sankciju piemērošanas laikā Kuba saņēma starptautisko palīdzību. Starptautisko organizāciju sadarbība notika ar Amerikas Valstu Organizāciju un sankciju ilgums – 29 gadi. Iepriekšējās attiecības starp piemērotāju un saņēmēju bija naidīgas un saņēmējvalsts valdīšanas režīms – anokrātija.

³⁹ *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 78.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Politikas rezultāts	•2
Sankciju devums	•2
Izdošanās rezultāts	•4
Papildus politikas	•-
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•1
Starpt. palīdzība saņēmējam	•-
Starpt. organizāciju sadarbība	•-
Sankciju ilgums	•16+
Iepriekšējās attiecības	•1
Saņēmējvalsts režīms	•2
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0.0
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0.0

Attēls 2.9. Režīma maiņa un demokratizācija⁴⁰

Avots: *Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Ārpolitikas mērķis ir tāds pats, kā iepriekšējā modelī, taču apskatīta cita sankciju epizode. Piemēroto sankciju rezultāts ir neskaidrs, taču, iespējams, pozitīvs devums piemērotājam. Sankciju devums novērtēts kā minimāls vai nekāds un ar ierobežotiem panākumiem. ASV nebija sadarbība ar citiem starptautiskajiem subjektiem. Iepriekšējās attiecības pirms sankciju piemērošanas bija naidīgas un saņēmējvalsts valdošais režīms – anokrātija. Modelī nav datu par papildus politiku izmantošanu, starptautisko palīdzību Kubai vai starptautisko organizāciju sadarbību.

“+” zīme pie sankciju ilguma nozīmē, ka sankcijas bija vēl spēcīgākas, kad modelis tīcis izveidots (2007), prezidenta Donalda Trampa administrācijas implementētās sankcijas (2018) tiek uzskatīta par atsevišķu sankciju epizodi, kura šajā darbā netiek apskatīta.

⁴⁰ *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 78.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Politikas rezultāts	•4
Sankciju devums	•2
Izdošanās rezultāts	•8
Papildus politikas	•J,Q
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•2
Starpt. palīdzība saņēmējam	•A
Starpt. organizāciju sadarbība	•OAS
Sankciju ilgums	•29
Iepriekšējās attiecības	•1
Saņēmējvalsts režīms	•2
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0,6
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0,0

*Attēls 2.10. Militāro avantūru traucēšana*⁴¹

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Otrais ārpolitikas mērķis bija militāro avantūru traucēšana. Politikas rezultāts bija veiksmīgs, piemērotāja mērķi lielākoties vai pilnībā izpildīti, taču novērtēts ar minimālu vai nekādu sankciju devumu. Politikas izdošanās rezultāts ir ar ierobežotiem panākumiem un ASV papildus sankciju implementēšanai izmantoja slēpto manevru un kvazi – militāro politiku. Minimāla starptautiskā sadarbība, savukārt ar starptautiskās palīdzības klātbūtni saņēmējvalstī. Starptautisko organizāciju sadarbība ar OAS. Sankciju ilgums – 29 gadi, iepriekšējās attiecības starp piemērotāju un saņēmēju bijušas naidīgas. Kubas Republikas valdīšanas režīms sankciju epizožu laikā bijis anokrātisks.

Izvērtējot ekonomiskos mainīgos, ASV, piemērojot sankcijas, vēlējās panākt divus ārpolitikas mērķus: režīma maiņa un demokratizācija (Attēls 2.11. un 2.12.); militāro avantūru traucēšana (Attēls 2.13.). Analizētie modeļi un tajos esošie dati ir pētnieku Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) veidoti.

⁴¹ *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 83.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Izdošanas rezultāts	•1
Izmaksas saņēmējam	•150
Izmaksas kā % no IKP	•3,9
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•20
Tirdzniecības saikne	•47
IKP īpatsvars	•173
Stāvoklis un stabilitāte	•2
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•3
IKP pieauguma rādītājs	•3,5
Inflācijas līmenis	•-

Attēls 2.11. Režīma maiņa un demokratizācija⁴²

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums

Aplūkojot ārpolitikas mērķi – režīma maiņa un demokratizācija – izvērtējot ekonomiskos mainīgos, piemērotā sankciju epizode ir novērtēta kā pilnīga izgāšanās. Sankcijas saņēmējam radījušas zaudējumus 150 milj. ASV dolāru apmērā, kopumā aizņemot 3,9 % no iekšzemes kopprodukta. Izmaksas uz vienu iedzīvotāju – 20. ASV eksports sastādījis no Kubas Republikas 47% no kopējā eksporta un IKP īpatsvars bijis 173. Sankciju epizodes laikā Kubas ekonomiskais stāvoklis un ekonomiskā stabilitāte piedzīvojuši nozīmīgas problēmas un ASV implementēja gan importa, gan eksporta, gan finansiālās sankcijas. Sankcija nesa piemērotājam nelielus zaudējumus un IKP pieauguma rādītājs – 3,5 %. Dotajā modelī nav datu par inflācijas līmeni.

⁴² *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 116.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Izdošanas rezultāts	•4
Izmaksas saņēmējam	•2850
Izmaksas kā % no IKP	•14
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•268,87
Tirdzniecības saikne	•0
IKP īpatsvars	•283
Stāvoklis un stabilitāte	•2
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•3
IKP pieauguma rādītājs	•0,6
Inflācijas līmenis	•-

Attēls 2.12. Režīma maiņa un demokratizācija⁴³

Avots: Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Nākamā sankciju epizode, ar mērķi mainīt režīmu un demokratizēt saņēmējvalsti, vērtēta kā politika īstenota ar ierobežotiem panākumiem. Kā norāda dati modelī, sankciju īstenošana saņēmējam radīja 2850 milj. ASV dolāru zaudējumu jeb 14% no IKP. Starp valstīm nav bijusi tirdzniecības saikne un IKP īpatsvars – 283. Sankciju izmaksas uz vienu iedzīvotāju bija 268,87 ASV dolāri. Sankciju piemērošanas laikā, Kubas ekonomiskais stāvoklis un politiskā stabilitāte piedzīvojusi nozīmīgas problēmas un ASV īstenoja gan importa, gan eksporta, gan finansiālas sankcijas. Piemērotājam sankciju īstenošana radījusi nelielus zaudējumus un IKP pieauguma rādītājs – 0,6. Dotajā modelī nav datu par inflācijas līmeni.

⁴³ Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 116.lpp*

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Kubas Republika
Izdošanas rezultāts	•8
Izmaksas saņēmējam	•150
Izmaksas kā % no IKP	•3,9
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•20
Tirdzniecības saikne	•47
IKP īpatsvars	•173
Stāvoklis un stabilitāte	•2
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•3
IKP pieauguma rādītājs	•3,5
Inflācijas līmenis	•-

Attēls 2.13. Militāro avantūru traucēšana⁴⁴

Avots: *Autores Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, informācijas interpretējums*

Izvērtējot militāro avantūru traucēšanu pēc ekonomiskajiem mainīgajiem, tad politika novērtēta ar ierobežotiem panākumiem. Tā radījusi Kubas Republikai 150 miljonu ASV dolāru zaudējumu jeb 3,9% no IKP. Tirdzniecības saikne bija 47% un IKP īpatsvars – 173. Sankcijas epizodes laikā Kubas Republikas ekonomiskais stāvoklis un politiskā stabilitāte pieredzēja būtiskas problēmas un ASV īstenoja gan importa, gan eksporta, gan finansiālās sankcijas. Amerikas Savienotajām Valstīm sankcijas radīja nelielus zaudējumus. IKP pieauguma rādītājs 3,5 un dotajā modelī nav datu par inflācijas līmeni.

Lielākoties sankciju politikas tika novērtētas ar ierobežotiem panākumiem un minimāliem zaudējumiem piemērotājam. Starptautiskā sadarbība ir bijusi neliela, ASV lielu daļu no sankcijām implementējusi vienpusēji.

Atsevišķu sankciju efektivitātes novērtēšanai izmanto iepriekšminēto autoru izveidotu modeli, taču nevis apkopoto visu sankciju modeli, bet gan tiek izveidoti modeļi – pēc politiskajiem un ekonomiskajiem mainīgajiem, apskatot vairākus aspektus, dodot iespēju detalizētāk izvērtēt sankciju efektivitāti un veikt secinājumus.

⁴⁴ *Hufbauer G., Schott J., Elliot K., Oegg B., Economic Sanctions Reconsidered, 2007, 3rd edition, 120.lpp*

2.4. Sankciju ietekme uz ekonomiku

Pētnieks Rauls Karuzo (*Raul Caruso*), veicot pētījumu par ASV sankciju ietekmi uz tirdzniecību, secināja, ka to īstenošana atstāj negatīvu ietekmi uz ekonomiskajiem rādītājiem.⁴⁵ Divpusējā tirdzniecība cieš pamatīgus zaudējumus, ja tiek piemērotas visaptverošas un daudzpusīgas sankcijas, savukārt tirdzniecība netiek ietekmēta, ja tiek piemērotas vieglas un/vai vidējas sankcijas.

Ārvalstu tiešo investīciju noteicošie faktori ir sadalāmi trīs grupās: makroekonomiskie nosacījumi un ekonomiskās reformas; politiskie faktori; drošības jautājumi. Makroekonomiskie nosacījumi tādi kā iekšzemes kopprodukta uz viena iedzīvotāju pieaugums piesaista tiešās investīcijas. Ekonomiskās reformas, tādas kā kapitāla un tirdzniecības reformas arī palielina potenciālo investoru interesi veikt investīcijas. Politiskie faktori, tādi kā valsts valdīšanas režīms arī ietekmē investoru izvēli veikt investīcijas - ja ir stabils politiskais klimats valstī, tas palielina investoru interesi. Neņemot vērā tādus drošības jautājumus kā konfliktus un karus, šajā faktorā ietilpst arī sankcijas, kas ir viens no apstākļiem, ko investori ņem vērā, plānojot veikt investīcijas.

Multinacionālās korporācijas samazina vai atceļ investīcijas pirms sankciju implementēšanas, sakarā ar to, ka paaugstinās risks un nedrošība. Ja sankcijas veidotas, lai radītu augstas izmaksas saņēmējam, vai arī starptautiskās organizācijas atbalsta sankciju īstenošanu, arī tas liek ASV investoriem atcelt vai arī samazināt investīcijas attiecīgajā valstī. Taču, kad sankcijas ir īstenotas un risks un nenoteiktība ir mazinājusies, ASV tiešās investīcijas pakāpeniski atsāk plūst uz saņēmējvalsti.

Hufbauers (*Hufbauer*) un Šots (*Schott*), pētot sankciju epizodes, ko piemērojusi Amerikas Savienotās Valstis, secināja, ka mērķa valstij sankcijas, kuras bijušas veiksmīgas, t.i., sasniegušas vēlamu rezultātu, izmaksāja aptuveni 2% no iekšzemes kopprodukta.

Dž.Lopezs secina, ka: “Kad sankcijas ir piemērotā politika vai arī tiek uzturētas tik ilgi, ka tās, *de facto*, kļūst par politiku, tās vairs nav efektīvas. Tas bija grābeklis, uz kura uzkāpa Amerikas Savienotās Valstis un Apvienoto Nāciju Organizācija, piemērojot sankcijas Irākai deviņdesmitajos.”⁴⁶ Svarīgi ir izvērtēt sankciju piemērošanas ilgumu, lai tā netiktu uzskatīta

⁴⁵ Caruso R., *The Impact of International Economic Sanctions on Trade Empirical Evidence Over the Period 1960 – 2000*, *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, 2005, Anno 113, No.1

⁴⁶ Lopez G., *Effective Sanctions: Incentives and UN-US Dynamics*, *Harvard International Review*, 2007, Vol.29, No.3, 51.lpp.

par pamatā esošu politiku, lai saņēmējvalsts pie tās neaprastu līdz tādai pakāpei, ka prot pašpietiekami sevi apgādāt, par spīti piemērotajiem ekonomiskajiem ietekmes līdzekļiem.

Sankciju ietekme uz ekonomiku, kā piemērotājam, rada ne tikai tūlītējus zaudējumus (eksporta samazinājums), bet arī atstāj paliekošas negatīvas sekas. Tas ir, pēc sankciju politikas piemērošanas pārtraukšanas, saņēmējvalsts var vairs neiegādāties no ASV ražotājiem, jo uzskatīs tos par “neuzticamiem piegādātājiem” (*unreliable suppliers*). Ārzemju kompānijas var neiegādāties Amerikas Savienoto Valstu starpproduktus vai arī ražotās tehnoloģijas, baidoties, ka tai tiks piemērota sankciju epizode nākotnē.

ASV kā piemērotājs var būtiski ietekmēt saņēmējvalsts ekonomiku, taču, kā piemērotājs arī riskē ar ilgtermiņa zaudējumiem – tirdzniecības partneri un investori var izvēlēties nesadarboties, bailēs, ka var tikt iekļauti sankcionēto personu sarakstā un/vai kļūt par sankciju upuri.

Autore secina, ka ASV, veidojot sankciju politiku, detalizēti izanalizē visus iespējamus aspektus – gan ieguvumus, gan zaudējumus, gan potenciālās nākotnes sadarbības ar citiem starptautiskajiem subjektiem. Praksē, sankcijas tiek vairāk draudēts piemērot, nekā tās tiek īstenotas, kā arī tās tiek izmantotas kā rīks prezidenta reitinga celšanai. Kļūstot par primāro sankciju piemērotāju, ASV riskē ar nākotnes tirdzniecības un investīciju partneriem uztvert to kā neuzticamu piegādātāju. Lai detalizētāk izvērtētu sankciju epizodi un tās efektivitāti, tiek veidoti modeļi, balstoties uz politiskajiem un ekonomiskajiem mainīgajiem.

3. SANKCIJU IETEKMES NOVĒRTĒŠANA: IRĀNAS GADĪJUMS

ASV īsteno sankciju politikas Irānas Islāma Republikai jau dekādēm ilgi. Līdz 2012. gadam to mērķis bija tās Irānas bankas, kuras finansēja legālo autoritāšu darbību Tuvajos Austrumos. Kā arī, Apvienoto Nāciju Organizācija pieprasīja, lai Irāna aptur urāna bagātināšanu procesu, sniedz informāciju par tās kodolieroču programmām un būtiski lielāku caurspīdīgumu. Irāna prasībām nepiekāpās, kas rezultējās jaunu, bargāku sankciju piemērošanai 2012. gadā sadarbībā ar Eiropas Savienību, sekmējot lielāku sankciju efektivitāti.

3.1. Piemēroto sankciju apskats un to rezultāts

Laikā no 2012. – 2015. gadam Irānas ekonomika būtiski saruka, jo tās jēlnaftas eksports samazinājās par vairāk nekā 50% un Irānai bija ierobežotas iespējas pārvaldīt un izmantot 120 miljardus ASV dolāru aktīvus, kas tika turēti ārvalstīs. Šajā sankciju epizodē (2012. – 2015.) Irānai tika liegta pieeja cietajai valūtai, kura tika izmantota, lai maksātu par tās naftu. Implementētā sankciju politika radīja sabrukumu Irānas valūtai – neoficiālajos valūtas tirgos reāla vērtība krita par 60%⁴⁷ un bija nestabils līdz pat 2013. gadam, kad ievēlētais prezidents Hasans Rouhani (*Hassan Rouhani*) stabilizēja reāla vērtību (35000 reāli pret 1 ASV dolāru). Pirms sankciju epizodes, Irānas transportlīdzekļu ražošanas joma bija attīstības stadijā, taču sankciju ietekmē, tās ražīgums samazinājās par 60%³³.

Viena no finansiālajām sankcijām tika piemērota kā Irānas aktīvu iesaldēšana. Gandrīz 2 miljardi iesaldētajos aktīvos bija obligācijas, kuras piederēja Irānas Centrālajai Bankai. Aptuveni 50 miljoni ASV dolāru vērtībā tika iesaldēti diplomātiskais īpašums un konti, tai skaitā arī Irānas Islāma Republikas vēstniecība Vašingtonā un desmit citi īpašumi un saistītie konti atsevišķos štatos. Papildus diplomātiskajiem īpašumiem, tika iesaldēti arī kompānijas *Assa* nekustamie īpašumi. 2012. gada 5. februārī tika izdots Izpildvaras Rīkojums (*Executive Order*) Nr. 13599⁴⁸, kurā tika minēts, ka Amerikas bankas nesadarbojas un/vai liedz jebkādu darījumu veikšanu organizācijām, kuras vada un pārvalda Irānas Islāma Republikas Centrālā banka vai jebkura cita ar valdību saistīta organizācija. Tika liegta pieeja ASV finansiālajai sistēmai. ASV bankās drīkstēja notikt darījumi par Irānas atļauto preču grupu importu, taču ASV dolāri nedrīkstēja būt tieši pārskaitīti Irānas bankai, tam bija jānotiek ar starpnieka palīdzību – caur kādu no Eiropas bankām.

⁴⁷ Congressional Research Service, *Iran Sanctions, Updated April 22, 2019*

⁴⁸ *Executive Order 13599 of February 5, 2012: Blocking Property of the Government of Iran and Iranian Financial Institutions.* Skatīts: https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/iran_eo_02062012.pdf

Kad ASV atzina Irānu par valsti, kas sponsorē terorismu, tas aizsāka un iniciēja vairākas sankcijas. Tika ierobežota ASV divējādu lietojuma preču tirdzniecība Irānai. Divējāda lietojuma prece ir prece, kuru var izmantot gan civilām, gan militārām vajadzībām. Aizliegta tiešais ASV finansiālais atbalsts un militāro preču – ieroču, tirdzniecība Irānai. Tika ieviesta prasība ASV ierēdņiem jebkuros balsojumos, kur tiek pieņemts lēmums par daudzpusēja aizdevuma piešķiršanu Irānai, balsot pret to. Tika piemērotas arī sankcijas netieši – trešajām pusēm, ar ASV ārvalstu palīdzības apturēšanu valstīs, kas palīdz un/vai pārdod militārās preces – ieročus – Irānai, kā arī ASV palīdzības sniegšanas apturēšana organizācijām, kuras atbalsta Irānu. Taču organizācijām sankcijas tika piemērotas “proporcionāli” – ja organizācija iztērē no saviem budžetu līdzekļiem 5% programmām, kas ir aktīvas Irānā, tad ASV samazina savu finansiālo palīdzību organizācijai arī par 5%. Netiešās sankcijas tika izveidotas un draudēts tās piemērot organizācijām un/vai valstīm, kuras pārdod masu iznīcināšanas ieroču tehnoloģiju Irānai, tādā veidā nodrošinot atbalstu to attīstībai. Ar masu iznīcināšanas ieroci saprot: liela attāluma precizitātes-vadītas munīcijas; degvielas gaisa sprāgstvielas; kruīza raķetes; zemas novērošanas lidaparāti un citi gaisa kuģi ar radariem; progresīvās militārās lidmašīnas; militārie satelīti; elektromagnētiskie un lāzera ieroči; attīstītas komandu, kontroles un komunikācijas sistēmas; elektroniskās militārās sistēmas; izlūkdatu vākšanas sistēmas. Nodrošinot šādu preču tirdzniecību Irānai, organizācijām piemēroja:

- 2 gadu liegumu pretendēt uz valsts iepirkuma konkursiem
- 2 gadu liegumu uz eksporta licences nodrošināšanu
- ASV importa liegumu no organizācijas.

Valstīm, kuras nodrošināja augstākminēto preču tirdzniecību, piemēroja:

- ASV palīdzības liegums uz 1 gadu
- Prasība, ka ASV ierēdņi balso pret starptautiskā aizdevuma piešķiršanu valstij
- Koplīgumu apturēšana uz vienu gadu
- Militāro preču tirdzniecības liegums uz 1 gadu
- Vislielākās labvēlības režīma tirdzniecības statusa noraidīšana un liegums ASV tirdzniecībai ar valsti kopumā.

Sankciju politikā tika piemēroti liegumi un ierobežojumi arī tirdzniecībai. Tas sevī iekļāva vairākas grupas, pirmām kārtām naftas importa no Irānas aizliegumu. Tika uzlikts liegums starpniecības un pārkraušanas darījumiem, kuros viena no pusēm ir Irāna; importa aizliegums luksusa precēm, kā piemēram, paklājiem un kaviāram; tika ierobežota kuģniecības

apdrošināšana (13 lielas apdrošināšanas kompānijas atrodas un darbojas Ņujorkā); lidmašīnu un to rezerves daļu tirdzniecība Irānai; liegums eksportēt enerģijas, kuģu būves un kuģniecības sektora preces un/vai pakalpojumus; liegums dārgmetāla tirdzniecībai.

Lai mazinātu sankciju ietekmi, Irānas Islāma Republika mainīja savu ekonomikas ieņēmumu virzienu, kā arī izmantoja dažādas taktikas. Pirmkārt, tā veica eksporta nozaru diversifikāciju un sāka eksportēt minerālvielas, cementu, urīnvielu mēslojumu, lauksaimniecības un rūpniecības preces. ASV lēmums par eksporta ierobežojumu un/vai liegumu, veicināja Irānas mājražotāju produktivitāti – vietējās kompānijas sāka ražot analogus importa precēm. Tika samazinātas subsīdijas naftas sektorā, kā arī tika attīstīta nodokļu sistēma un cenu kāpums elektrībai un dabas gāžu komunālajiem pakalpojumiem. Kā arī, lai saglabātu cietās valūtas rezerves, tika samazināts tās daudzums luksus preču (mobilie telefoni, autotransports) importētajiem – tā tika saglabāta galveno pamatu preču eksporta nozares importētajiem.

2015. gadā, Irāna piekrita sarunām un to rezultātā tika izveidots un parakstīts Kopīgais Visaptverošais Rīcības Plāns⁴⁹ (*Joint Comprehensive Plan of Action*), kurā tika noteikts, ka Irāna iznīcina vidēji bagātinātu urānu, samazina mazbagātināta urāna krājumus, samazina “gāzu centrifūgu” (*gas centrifuge*) daudzumu un celtniecību turpmāko 13 gadu laikā, piekrīt urāna bagātināšanas ierobežojumiem, nebūvēt apjomīgas ūdens iestādes un ļauj veikt pārbaudes neatkarīgu iestāžu uzraudzībā. Par vienošanās ievērošanu, ASV, Eiropas Savienība un Apvienoto Nāciju Organizācija atcēla lielāko daļu piemērotās sankcijas. 2018. gadā, prezidents Donalds Tramps paziņoja par atkāpšanos no Kopīgā Visaptverošā Rīcības Plāna un implementēja jaunas, daudz bargākas sankcijas pret Irānu. Šajā nodaļā tiek apskatīta iepriekšējā sankciju epizode, laikā no 2012. – 2015. gadam. Datu salīdzināšanai periods tiek ņemts laikā no 2011. – 2016. gadam.

3.2. Sankciju ietekmes novērtēšana pēc makroekonomiskajiem rādītājiem un to dinamika

Lai novērtētu precīzu sankciju ietekmi, ir nepieciešami dati, kuriem autoram nav pieejas, tādēļ kopainas uztveršanai un secinājumu izdarīšanai, ietekme šajā nodaļā tiek vērtēta pēc tādiem makroekonomiskajiem rādītājiem kā inflācijas līmenis, iekšzemes kopprodukts, iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju, iekšzemes kopprodukta pieaugums, bezdarba līmenis, ārvalstu tiešās investīcijas un jēlnaftas eksports. Rādītāji tika iegūti no *World Bank*

⁴⁹*Joint Comprehensive Plan of Action, Vienna 14 July 2015. Skatīts: <http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122460/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>*

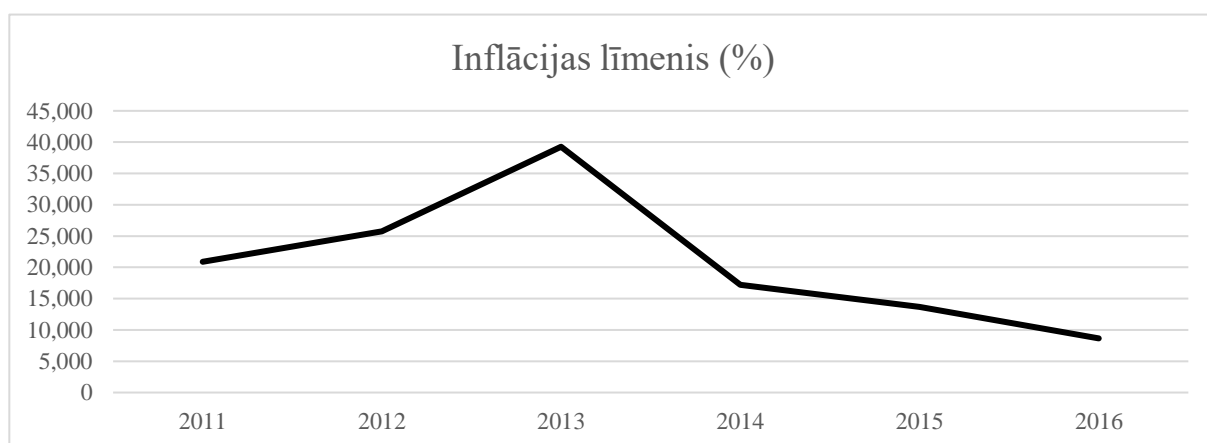
Economic Indicators datubāzes, periodā no 2011. – 2016. gadam. Jēlnaftas eksporta dati periodā no 2011. – 2016. gadam ņemti no *The Observatory of Economic Complexity* datubāzes.

Tabula 3.1.

Irānas Islāma Republikas makroekonomiskie rādītāji 2012. – 2015. gadam

Makroekonomiskais rādītājs	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Inflācijas līmenis (%)	20,869	25,737	39,266	17,221	13,699	8,651
IKP (miljardi ASV dolāri)	583,5	598,853	467,415	434,475	385,874	418,977
IKP uz vienu iedzīvotāju (ASV dolāri)	7729,343	7832,903	6036,192	5540,984	4862,3	5219,109
IKP pieaugums (%)	2,646	-7,445	-0,194	4,603	-1,321	13,396
Bezdarba līmenis (%)	12,45	12,63	10,44	10,57	11,06	12,42
Ārvalstu tiešās investīcijas (miljardi ASV dolāri)	4,277	4,662	3,05	2,105	2,05	3,372
Jēlnaftas eksports (miljardi ASV dolāri)	145	45,8	33,1	37,2	18,3	25,7

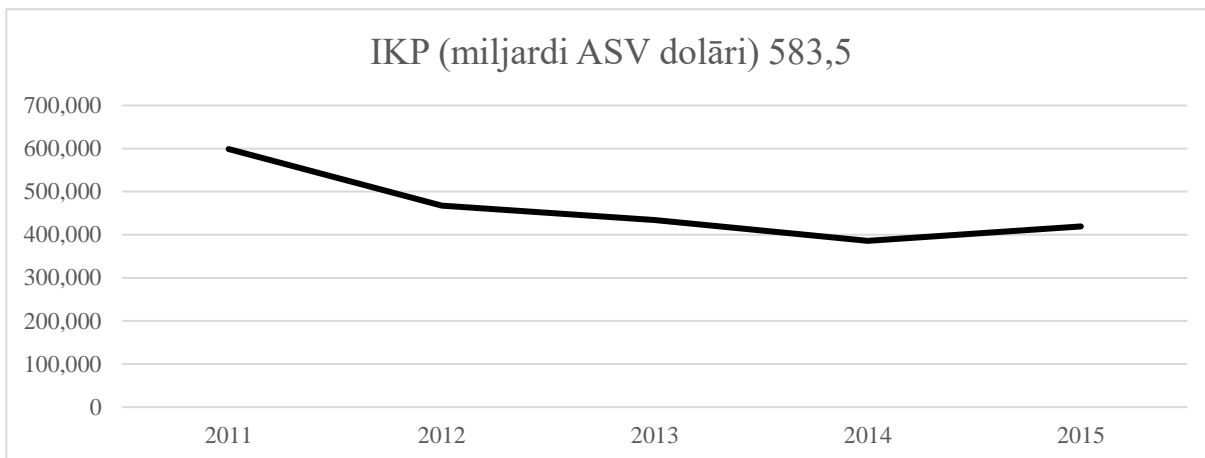
Avots: Autores World Bank Economic Indicators, The Observatory of Economic Complexity datu interpretējums

Attēls 3.1 .Irānas inflācijas līmenis 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

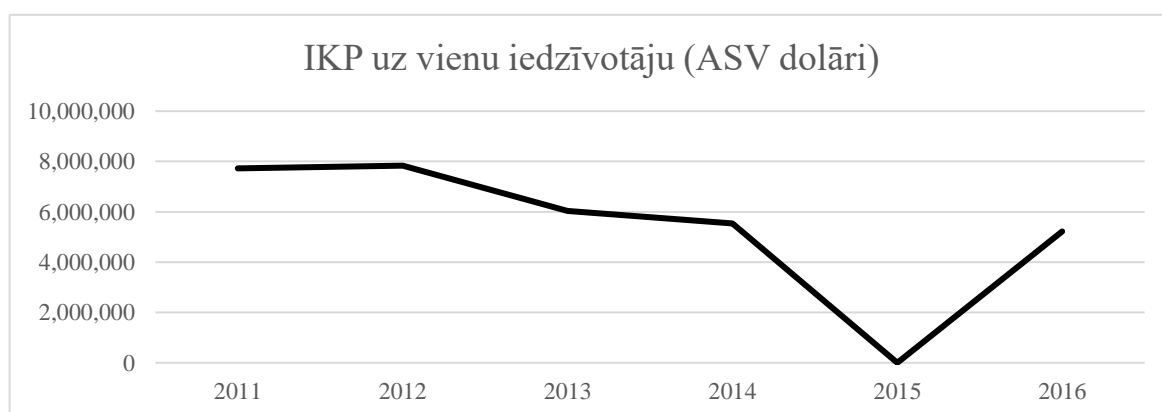
Inflācijas līmenis, nākamajā gadā pēc sankciju īstenošanas (2013. gads), palielinājās par 13,529 %, savukārt, 2016. gadā, pēc Kopīgā Visaptverošā Rīcības Plāna parakstīšanas, tas samazinājās par 5,048 %. Laika periodā no 2011. – 2016. inflācijas līmenis Irānas Islāma Republikā ir samazinājies par 12,218 %.

Attēls 3.2. Irānas IKP 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

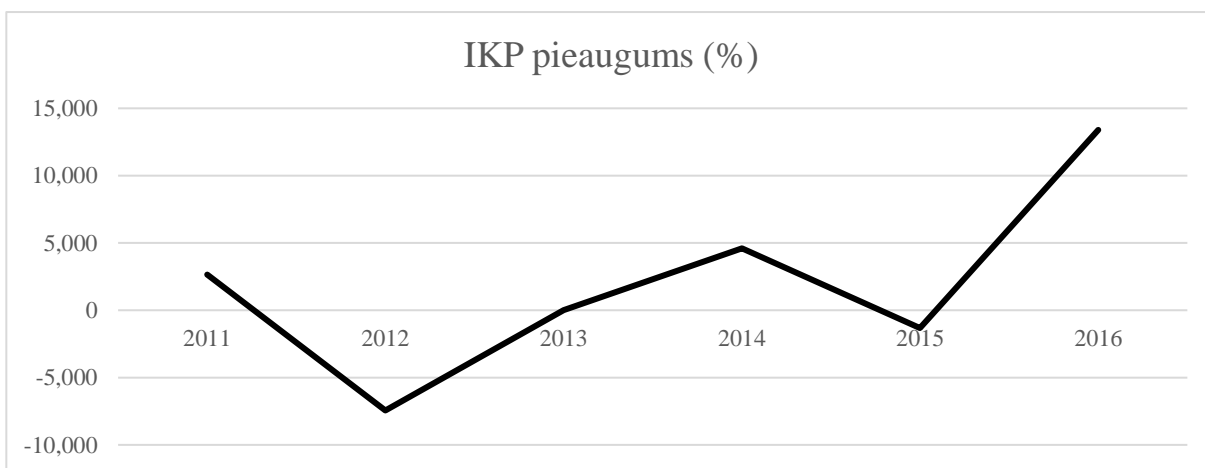
2015. gada aprīlī, tā laika Valsts Kases Sekretārs Jēkabs Levs (*Jacob Lew*) apgalvoja, ka Irānas iekšzemes kopprodukts bija par 15 – 20 % mazāks, nekā tas būtu bijis, ja sankcijas netiktu piemērotas. Iekšzemes kopprodukts pēc ASV un ES sankciju implementēšanas samazinājās par 131,438 miljardiem ASV dolāru. Jeb par 21,91 %. Pēc Irānas Kodollīguma parakstīšanas un sankciju atcelšanas, iekšzemes kopprodukts palielinājās par 33,103 miljardiem ASV dolāru jeb par 8,57 %. Laika periodā no 2011. - 2016. gadam iekšzemes kopprodukts ir samazinājies par 164,523 miljardiem ASV dolāru.

Attēls 3.3. Irānas IKP uz vienu iedzīvotāju 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

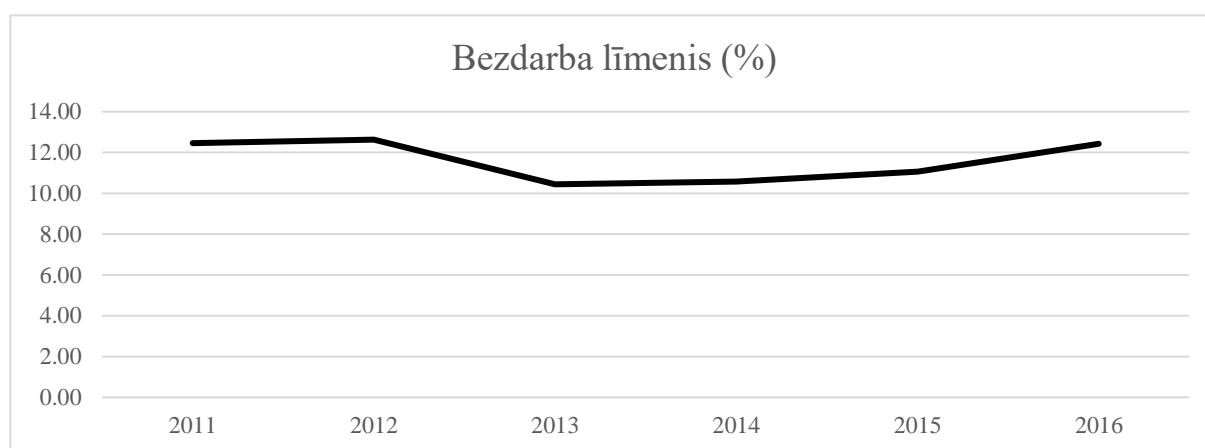
Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju laika posmā no 2012. – 2013. gadam samazinājās par 1796,711 ASV dolāru. Pēc sankciju atcelšanas, laika posmā no 2015. – 2016.gadam tas palielinājās par 356,809 ASV dolāru. Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju laika posmā no 2011. – 2016. gadam samazinājies par 2510,234 ASV dolāru. Kā redzams grafikā, vislielākais kritums ir laikā no 2014. – 2015. gadam.

Attēls 3.4. Irānas IKP pieauguma koeficients 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

Iekšzemes kopprodukta pieauguma koeficients pēc sankciju īstenošanas palielinājās par 7,251 % un pēc Kopīgā Visaptverošā Rīcības Plāna parakstīšanas 2015. gadā, nākamajā pārskata periodā tas palielinājās par 14,717 %. Iekšzemes kopprodukta pieauguma koeficients laika posmā no 2011, - 2016. gadam ir palielinājies par 10,75 %.

Attēls 3.5. Irānas bezdarba līmenis 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

Bezdarba līmenis nākamajā gadā pēc sankciju īstenošanas samazinājās par 2,19 % un pēc sankciju atcelšanas tas palielinājās par 1,37 %. Šo novērojumu var izskaidrot ar to, ka daudzi

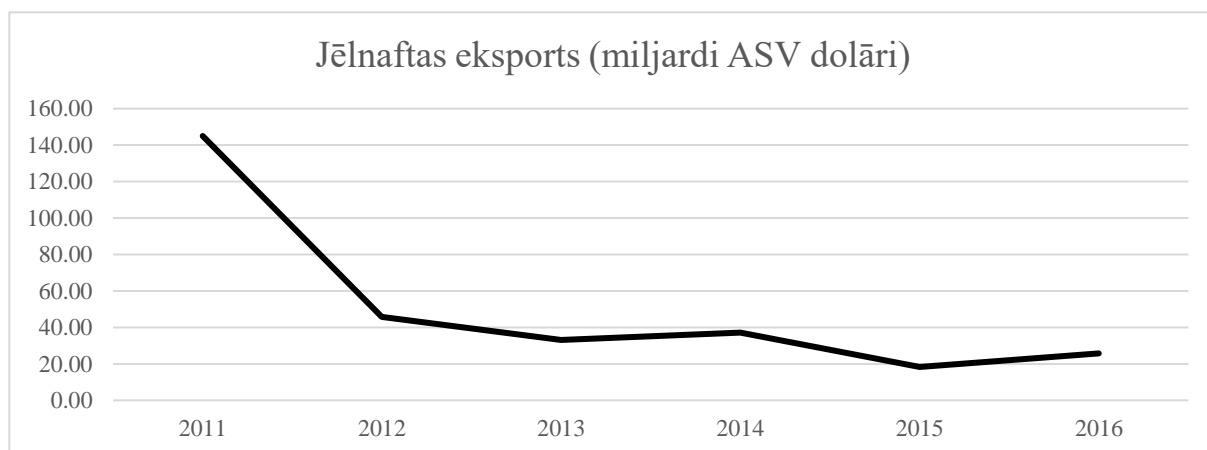
Irānas iedzīvotāji tika nodarbināti, taču tiem netika maksāts vai arī tika daļēji maksāta darba alga.⁵⁰ Laika posmā no 2011. – 2016. gadam, bezdarba līmenis ir samazinājies par 0,02 %.

Attēls 3.6. Irānas ārvalstu tiešās investīcijas 2011. – 2016. gads

Avots: Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums

Ārvalstu tiešās investīcijas, nākamajā gadā pēc sankciju īstenošanas samazinājās par 1,612 miljardiem ASV dolāru, savukārt pēc sankciju atcelšanas, nākamajā pārskata gadā tās bija palielinājušās par 1,322 miljardiem ASV dolāru. Ārvalstu tiešās investīcijas kopumā laika posmā no 2011. – 2016. gadam ir samazinājušās par 905 miljoniem ASV dolāru.

Attēls 3.7. Irānas jēlnaftas eksports 2011. – 2016. gads

Avots: Autores The Observatory of Economic Complexity datu interpretējums

Irānas galvenā eksporta nozare ir jēlnafta un tās produkti. Sankcijas tika piemērotas arī šim sektoram, ar mērķi liegt Irānai jebkākus ieņēmumus no galvenās ekonomikas nozares,

⁵⁰ Congressional Research Service, *Iran Sanctions*, Updated April 22, 2019. Skatīts: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>

tādēļ arī šīs eksporta nozares dati tiek apskatīti. Pēc sankciju implementēšanas, 2013. gadā, jēlnaftas

eksports samazinājās par 12,7 miljardiem ASV dolāru, savukārt, pēc sankciju atcelšanas, tas palielinājās par 7,4 miljardiem ASV dolāru. Jēlnaftas eksports kopumā, laika posmā no 2011. – 2016. gadam ir samazinājies par 119,3 miljardiem jeb par 82,76 %.

ASV, sadarbībā ar Apvienoto Nāciju Organizāciju un Eiropas Savienību, implementētās sankcijas būtiski ietekmēja Irānas Islāma Republikas ekonomiku, jo sankciju politika tika izveidota tāda, lai skartu visus ekonomiskos sektorus un jomas. Visvairāk cieta eksporta galvenā nozare, zaudējot 5 gadu griezumā 82,76 % no peļņas.

3.3. Sankciju efektivitātes modeļa izveidošana un tā novērtējums pēc politiskajiem mainīgajiem

Lai izveidotu un izvērtētu sankciju efektivitātes modeli, tas tiek veidots, par pamatu ņemot Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (*Schott*) un Eliotas (*Elliott*) izveidoto modeli pēc politiskajiem mainīgajiem. Izvēlēts šis modelis, jo tas ir viens no pamata modeļiem uz kā savus pētījumus un secinājumus ir veikuši arī citi pētnieki, kā arī tā izveidei un novērtēšanai ir nepieciešami kvalitatīvie dati, kas ļauj apskatīt ietekmi no politiskā aspekta. Modeļa izveidošanai tiek izmantota sankciju epizode laika posmā no 2012. – 2015. gadam, kad tās rezultātā Irānas Islāma Republika un AASV parakstīja Kopīgo Visaptverošo Rīcības Plānu un piemērotās sankcijas tika atceltas. Netiek ņemti vērā dati un ietekme no iepriekšējām sankciju epizodēm, jo kā minēts iepriekš, Amerikas Savienotās Valstis īsteno sankcijas Irānas Islāma Republikai vairāku desmitu gadu garumā. Tiek apskatīts periods, kad tika implementētas sankcijas sadarbībā ar citiem starptautiskajiem subjektiem – Apvienoto Nāciju Organizāciju un Eiropas Savienību. Veidojot attiecīgo modeli (Attēls 3.8.), tika ņemti vērā makroekonomiskie dati un notikumi 2015. gadā, kad sankciju epizode tika pārtraukta.

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Politikas rezultāts	•4
Sankciju devums	•4
Izdošanās rezultāts	•16
Papildus politikas	•-
Starpt. sadarbība ar piemērotāju	•4
Starpt. palīdzība saņēmējam	•-
Starpt. organizāciju sadarbība	•ANO
Sankciju ilgums	•3
Iepriekšējās attiecības	•1
Saņēmējvalsts režīms	•2
Politiskā stabilitāte iepriekš	•0,1
Politiskā stabilitāte sankciju laikā	•0,3

Attēls 3.8. 2012. – 2015. sankciju epizodes modelis pēc politiskajiem mainīgajiem

Avots: Autores Congressional Research Service datu interpretējums

Politikas rezultāts tiek novērtēts ar 4 (veiksmīgs rezultāts, piemērotāja mērķi lielākoties vai pilnībā izpildīti), jo sankciju īstenošanas rezultātā, Irāna piekrita sarunu veikšanai un to rezultātā tā piekrita parakstīt Kopīgo Visaptverošo Rīcības Plānu, kurā tika noteikti ierobežojumi un aizliegumi turpmākai kodolieroču programmu attīstībai, kā arī pieprasīts lielāks caurspīdīgums starptautiskajā aspektā, kā arī piekrišana neatkarīgu iestāžu pārbaužu veikšanai. Sankciju devums arī tiek novērtēts ar 4 (izšķirošs devums), tā paša iemesla dēļ, ka sankciju rezultātā tika panākta vienošanās un Irānas piekrišana uzstādītajiem nosacījumiem. Izdošanās rezultāts tiek aprēķināts, reizinot *Politikas rezultāts* indeksu ar *Sankciju devums* indeksu un iegūtais rezultāts ir 16 (plaši panākumi). Pie faktora *Papildus politikas* apzīmējums “-” nozīmē, ka nav publiski pieejami dati par to, vai papildus sankciju politikai tika implementētas slēpto manevru, kvazi – militāras vai parastās militārās darbības politikas. Starptautiskā sadarbība ar piemērotāju tiek novērtēta ar 4, jo Amerikas Savienotās Valstis implementēja sankcijas sadarbībā ar Eiropas Savienību, tādā veidā sekmējot lielāku sankciju ietekmi. Dotajā modelī nav datu par starptautiskās palīdzības klātbūtni saņēmējvalstī – ar mērķi atsvērt sankciju ietekmi. Starptautisko organizāciju sadarbībā tiek norādīta Apvienoto Nāciju Organizācija, jo visas puses ir tās dalībvalsts un Apvienoto Nāciju Organizācija arī izdeva vairākas rezolūcijas par sankciju implementēšanu Irānas Islāma Republikā, lai mazinātu tās kodolieroču programmas attīstības draudus. Eiropas Savienība, kaut arī tā bija viena no sankciju politikas īstenošajām, netiek pieminēta dotajā modelī, jo Irānas Islāma Republika nav ES

dalībvalsts. Novērtētā sankciju epizode ilga 3 gadus. Iepriekšējās attiecības tiek novērtētas ar 1 (naidīgas), jo Amerikas Savienotās Valstis pauž savu neapmierinātību ar Irānas Islāma Republika uzvedību un kodolieroču programmas attīstības turēšanu slepenībā vairākus desmitus gadus, kā arī balstoties uz Irānas atbildes gājienu pret iepriekšējām sankcijām – programmas turēšanu slepenībā un urāna ieguves un bagātināšanas turpināšana, neņemot vērā ASV īstenotās sankciju politikas. Balstoties uz HSE modeli, kur Irānas valsts režīms tiek vērtēts ar 2 (anokrātija), kā arī uz datu neesamību, ka Irānas valsts ir mainījusi valdīšanas režīmu, tas tiek novērtēts tāpat arī šajā modelī. Politiskā stabilitāte iepriekš tiek aprēķināta kā reizes, cik ir mainīts valdīšanas režīms saņēmējvalstī 10 gadu griezumā pirms sankciju implementēšanas un iegūtā vērtība tiek dalīta ar 10. 2004. gadā konservatīvie atgūst kontroli pār parlamentu un 2005. gada jūnijā, Mahmouds Ahmadinejads (*Mahmoud Ahmadinejad*), ultra – konservatīvs vinnē prezidentālajās vēlēšanās pār pretinieku un bijušo valsts prezidentu Akbaru Hashemi Rafsanjanu (*Akbar Hashemi Rafsanjani*), kurš ir klerikālis (politisku uzskatu virziena, kas atbalsta baznīcas līdzdalību, ietekmi vai par dominanti valsts politiskajā un kultūras dzīvē pārstāvis), mainot valsts valdīšanas režīmu, no kā izriet politiskās stabilitātes indeksa rezultāts 0,1. Politiskā stabilitāte sankciju laikā tiek aprēķināta kā reizes, cik ir mainīts valdīšanas režīms dalīts ar gadu skaitu, cik ilgi tiek īstenotas sankcijas. 2013. gadā reformistu atbalstītais klerikālis Hassans Rouhani (*Hassan Rouhani*) vinnē prezidentālajās vēlēšanās, mainot valsts valdīšanas režīmu. No tā izriet politiskās stabilitātes sankciju laikā indeksa rezultāts 0,3.

Pēc politiskajiem mainīgajiem, piemērotā sankciju epizode ir bijusi efektīva un iniciatoru mērķi lielākoties vai pilnībā ir sasniegti. Tās rezultātā tika parakstīts “Irānas kodollīgums” jeb Kopīgais Visaptverošais Rīcības Plāns, kurā Irāna piekrita uzstādītajiem nosacījumiem, pretī saņemot sankciju politikas atcelšanu.

3.4. Sankciju efektivitātes modeļa izveidošana un tā novērtējums pēc ekonomiskajiem mainīgajiem

Lai izveidotu un izvērtētu sankciju efektivitātes modeli, tas tiek veidots, par pamatu ņemot Hufbauera (*Hufbauer*), Šota (Schott) un Eliotas (*Elliott*) izveidoto modeli pēc ekonomiskajiem mainīgajiem. Modeļa izmantošanai (Attēls 3.9.) tiek apskatīta sankciju epizode laikā no 2012. – 2015. gada, skatot tās dinamiku un izmaiņas makroekonomiskajos rādītājos. Tāpat kā politisko mainīgo modelī, arī šajā netiek ņemti vērā dati no iepriekšējo sankciju epizožu ietekmes.

Piemērotājs	•ASV
Saņēmējs	•Irāna
Izdošanās rezultāts	•16
Izmaksas saņēmējam	•212979
Izmaksas kā % no IKP	•28,12
Izmaksas uz vienu iedzīvotāju	•1697,2
Tirdzniecības saikne	•0,09
IKP īpatsvars	•47,21
Stāvoklis un stabilitāte	•1
Sankciju veids	•F, X, M
Izmaksas piemērotājam	•2
IKP pieauguma rādītājs	•-6,124
Inflācijas līmenis	•12,038

Attēls 3.9. 2012. – 2015. sankciju epizodes modelis pēc ekonomiskajiem mainīgajiem

Avots: *Autores World Bank Economic Indicators datu interpretējums*

Izdošanās rezultāts indekss ir tāds pats kā politisko mainīgo modelī – 16 (plaši panākumi). Izmaksas saņēmējam tiek izteiktas absolūtos skaitļos – miljonos ASV dolāros un tas tiek izteikts kā starpība no 2012. (598,853 miljardi ASV dolāri) un 2015. (385,874 miljardi ASV dolāri) gada iekšzemes kopproduktiem, kas norāda tūlītējo sankciju politikas ietekmi uz ekonomiku, kas ir 212979 miljoni jeb 212,979 miljardi ASV dolāri. Izmaksas kā % no IKP tiek aprēķināts kā procenta daļa no pārskata perioda IKP, kas tiek aprēķināts, cik 212,979 miljardi ASV dolāri ir procentuāli no 385,874 miljardiem ASV dolāru (2015. gada Irānas Islāma Republikas IKP), rezultātā iegūstot 55,19 %. Izmaksas uz vienu iedzīvotāju indekss tiek aprēķināts kā *Izmaksas saņēmējam* dalīts ar pārskata periodā iedzīvotāju skaitu saņēmējvalstī, kas Irānā, 2015. gadā bija 79,36 miljoni. Dalot *Izmaksas saņēmējam* ar iedzīvotāju skaitu, rezultātā iegūst, ka piemērotās sankcijas vienam iedzīvotājam izmaksāja 2683,70 tūkstošus ASV dolāru. Tirdzniecības saikne tiek aprēķināta kā, cik lielu daļu no saņēmējvalsts divpusējās tirdzniecības aizņem piemērotājs. Balstoties uz *United Nations Comtrade Database* 2013. un 2014. gada datiem, tad Amerikas Savienotās Valstis no kopējā Irānas Islāma Republikas divpusējās tirdzniecības aizņēma 0,09 %. IKP īpatsvars tiek aprēķināts kā dalījums starp piemērotājvalsts IKP un saņēmējvalsts IKP (ņemti 2015. gada dati, sankciju epizodes beigu gads), kas rezultātā sanāk 47,21. Stāvoklis un stabilitāte tiek novērtēta ar 1, jo Irānas ekonomika bija jau piedzīvojusi lielu ietekmi no dekādēm ilgu sankciju politikas īstenošanu un politisko līderu nomaiņu, kā arī vairākus politiskos protestus. Amerikas Savienotās Valstis īstenoja gan

finansiālās sankcijas Irānas Islāma Republikas bankām un atsevišķiem indivīdiem, gan importa sankcijas uz vairākām preču grupām, gan liedza Irānas jēlnaftas un to produktu eksportu savā valstī. IKP pieauguma rādītājs sankciju epizodes laikā ir -6,124 un inflācijas līmenis 12,038 %. Zems iekšzemes kopprodukta pieauguma koeficients un augsts inflācijas līmenis rada vidi, lai sekmīgi īstenotu efektīvas sankcijas.

Pēc ekonomiskajiem mainīgajiem, sankciju epizode ir bijusi efektīva, jo tās izdošanās rezultāts ir 16 (plaši panākumi). Apstiprinās teorijas nodaļā izteiktais apgalvojums, ka, ja iekšzemes kopprodukta pieauguma koeficients ir zems, savukārt inflācijas līmenis ir augsts, tas nodrošina pamatu efektīvu sankciju īstenošanai.

Daudzpusēju sankciju piemērošana Irānai, kā arī diversificēta sankciju politika, kas skar vairākus sektorus un jomas vienlaikus sekmēja veiksmīgu un efektīvu sankciju epizodi, laikā no 2012. – 2015. gadam. Pēc modeļu izveides un analizēšanas, var secināt, ka gan pēc politiskajiem, gan ekonomiskajiem mainīgajiem, sankciju epizode ir bijusi efektīva un veiksmīga, panākot Irānas piekrišanu sarunām, piekāpšanos uzstādītajiem nosacījumiem un vienošanās parakstīšanu.

4. SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Secinājumi

1. Sankciju politikas izmantošana kā aizvietošana militārajai darbībai guva lielāku popularitāti 20.gs un visbiežāk sankciju politiku izmantošanu kā ārpolitikas instrumentu izmanto Amerikas Savienotās Valstis.
2. Sankciju piemērošana rada ne tikai zaudējumus saņēmējvalstij, bet arī iniciatoram – tiek apturēta tirdzniecība, kapitāla plūsma, kas būtiski var ietekmēt arī iniciatoru. No tā izriet, lielās valstis piemēro sankciju politiku mazākām ekonomikām, lai radītās izmaksas būtiski neietekmētu piemērotājvalsts ekonomiskos sektorus.
3. Sankciju politika laika gaitā ir attīstījusies un 20. gs. zinātniskajā literatūrā pētnieki sāka izšķirt sankciju veidus, sīkāk sadalot tās tirdzniecības un finansiālajās, sankciju piemērošanu pēc konkrētiem mērķiem, kā arī sankciju efektivitātes rezultātu novērtējumu.
4. ASV sankciju izveidošanas un implementēšanas procesā tiek izvērtēts katrs aspekts, gan ekonomiskais, gan tiesiskais, lai nodrošinātu pietiekamu pamatu tās rīcībai. Sankciju politiku veido ASV Valsts kases departaments sadarbībā ar Valsts departamentu, Tieslietu departamentu un citām federālajām aģentūrām. Tieši par sankciju politiku atbild Ārvalstu Aktīvu kontroles birojs.
5. Sankciju politika ASV tiek izmantota kā metode prezidenta reitingu celšanai. Tā iemesla dēļ, tās sankciju politika sastāv no tukšu draudu izteikšanas, lai panāktu mērķa subjekta paklausību, neradot ASV izmaksas un celtu prezidenta reitingus.
6. Izstrādājot Nacionālās Drošības stratēģiju, tajā tiek iekļauta sankciju politika, kura tiek veidota un plānota, izvērtējot potenciālās saņēmējvalsts vājos punktus, lai radītu būtisku ekonomisko, politisko vai diplomātisko ietekmi – mērķa sasniegšanā.
7. Sankciju piemērošana ASV rada ne tikai tūlītējus zaudējumus tirdzniecībā, vai ilgtermiņa zaudējumus kapitāla plūsmā, bet arī esošos un potenciālos tirdzniecības partnerus, jo tie var uzskatīt ASV par neuzticamu piegādātāju vai arī baidīties, ka tiks iekļauti kādā no nākotnes sankciju epizodēm.
8. Lai arī darba teorētiskajā daļā tika izteikts apgalvojums, ka sankciju politika ir neefektīva, autore, pēc pētījuma veikšanas, secina, ka sankciju politika ir efektīva un piekrīt, ka tā ir efektīva, ja tā netiek piemērota ar mērķi radīt maksimālus zaudējumus.
9. Tā kā darba pirmajā daļā, viena no sankciju efektivitātes izdošanās pamata faktoriem tiek minēts, ka tai jābūt īstenotai daudzpusēji, pēc pētījuma veikšanas, autore piekrīt, ka daudzpusēji īstenotas sankcijas ir efektīvas un sasniedz savu vēlamu mērķi.

10. Pēc modeļu izveides un to analīzes, autore secina, ka efektīvas ir sankcijas, ja tās piemēro attīstīta valsts attīstības valstij jeb citiem vārdiem liela ekonomika – mazai. Arī sankcijas, kuru piemērošanas mērķi ir skaidri un tieši saņēmējam, un tās politika tiek detalizēti un stratēģiski izstrādāta, tas ir, tiek skarti vairāki ekonomiskie sektori. Visefektīvāk, ja tiek skarts galvenā eksporta nozare, radot būtiskus zaudējumus, tādā veidā panākot piekāpšanos nosacījumiem.
11. Pēc modeļu datu analīzes veikšanas, autore secina un piekrīt apgalvojumam, ka zems IKP pieauguma rādītājs un augsts inflācijas līmenis var sekmēt labu pamatu veiksmīgu un efektīvu sankciju epizožu piemērošanai.
12. Balstoties uz veikto pētījumu, autore secina, ka daudzpusēji piemērotas sankcijas rada būtiskus ekonomiskos un politiskos zaudējumus saņēmējvalstij.

Priekšlikumi

Pētniekiem

Veikt detalizētāku pētījumu par vienpusēji piemērotām sankcijām, kuras skar galveno eksporta nozari un netiek piemērotas ar mērķi radīt maksimālus zaudējumus, tādā veidā izslēdzot iespēju uzskatīt sankciju epizodi par neefektīvu, jo netika radīti cerētie zaudējumi, un izpētīt vai tās ir efektīvas un sasniedz savu vēlamu mērķi, lai varētu veikt datu analīzi un sniegt objektīvu vērtējumu par vienpusēju sankciju politikas implementēšanu.

Veikt pētījumu par vienpusēji piemērotām sankciju starp līdzīgas nozīmes starptautiskajiem subjektiem (attīstības valsts pret attīstības valsti; maza ekonomika pret mazu ekonomiku) un veikt secinājumus, vai arī tādos nosacījumos sankciju politika ir efektīva un rada politiski un ekonomiski nozīmīgus zaudējumus.

Potenciālo sankciju politikas saņēmējvalstij

Diversificēt starptautisko tirdzniecību, tas ir, diversificēt eksporta nozari un divpusējās tirdzniecības partnerus, lai izvairītos no liela ekonomiskā zaudējuma radīšanas sankciju īstenošanas laikā un viegli aizvietot importa produktus no piemērotājvalsts, iegūstot to cita tirdzniecības partnera tirgū.

IZMANTOTO AVOTU SARAĶSTS

Statistisko datu avoti

1. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *Inflation, consumer prices (annual %).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=IR>
2. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *GDP (current US\$).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart>
3. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *GDP per capita (current US\$).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?view=chart>
4. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *GDP growth (annual %).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>
5. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=IR>
6. **The World Bank Databank: World Development Indicators database.** *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$).* Pieejams: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=IR>
7. **The Observatory of Economic Complexity.** *What does Iran export?* Pieejams: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/irn/all/show/2017/
8. **United Nations Comtrade Database.** Pieejams: <https://comtrade.un.org/data/>

Starptautisko organizāciju u.c. institūciju publikācijas

9. **US Government Publishing Office.** *One Hundred Seventh Congress of the United States of America, An Act to deter and punish terrorist acts in the United States and around the world, to enhance law enforcement investigatory tools, and for other purposes.* Pieejams: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>
10. **U.S. Department of the Treasury.** *Executive Order 13599 of February 5, 2012.* Pieejams: https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/iran_eo_02062012.pdf

11. **European Parliament.** *Joint Comprehensive Plan of Action.* Pieejams:
<http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122460/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>
12. **Federation of American Scientists.** *Iran Sanctions.* Pieejams:
<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>

Grāmatas

13. Hufbauer G., Schott J., Elliott K., Oegg B., *Economic Sanctions Reconsidered*, 2007, 3rd edition, 225.lpp
14. Koutrakos P., *EU International Relations Law*, 2015, 2nd edition, 579.lpp
15. Chan S., Drury A., *Sanctions as Economic Statecraft: Theory and Practice*, International Political Economy Series, 2000, 233. lpp

Raksti zinātniskos izdevumos un periodikā

16. Cambridge University Press, United States: *Economic Sanctions Against Nicaragua*, International Legal Materials, International Trade, Investment and Monetary Issues, Vol.24, No.3, 1985, pp.809 – 822
17. Cardwell P., The Legalisation of European Union Foreign Policy and the use of Sanctions, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 2015, 17, pp. 287 – 310
18. Caruso R., The Impact of International Economic Sanctions on Trade Empirical Evidence Over the Period 1960 – 2000, *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, 2005, Vol. 113, No.1, pp. 41 – 66
19. Hufbauer G., Oegg B., The European Union as an Emerging Sender of Economic Sanctions, *Business Premium Collection*, 2003, Vol. 58, No.4, pp. 547 – 571
20. Hufbauer G., Schott J., Economic Sanctions and U.S. Foreign Policy, *PS*, 1985, Vol.18, No.4, pp. 727 – 735
21. Jermano J., Economic and Financial Sanctions in U.S. National Security Strategy, *PRISM*, 2018, Vol.7, No.4, pp. 64 – 73
22. Kaempfer W., Lowenberg A., Targeted Sanctions: Motivating Policy Change, *Harvard International Review*, 2007, Vol.29, No.3, pp. 68 – 72
23. Kirshner. J., The microfoundations of economic sanctions, *Security Studies*, No.6, 1997, pp. 32 – 64
24. Lektzian D., Souva M., The Economic Peace between Democracies: Economic Sanctions and Domestic Institutions, *Journal of Peace Research*, 2003, Vol.40, No.6, pp. 641 – 660
25. Lindsay J., Trade Sanctions As Policy Instruments: A Re-Examination, *International Studies Quarterly*, 1986, Vol.30, No.2, 153 – 173

26. Lopez G., Effective Sanctions: Incentives and UN-US Dynamics, *Harvard International Review*, 2007, Vol.29, No.3, pp. 50 – 54
27. McLean E., Whang T., Designing foreign policy: Voters, special interest groups, and economic sanctions, *Journal of Peace Research*, 2014, Vol. 51, No.5, pp. 589 – 602
28. Morgan T., Bapat N., Krustev V., The Threat and Imposition of Economic Sanctions, 1971 – 2000, *Conflict Management and Piece Science*, 2009, Vol.26, No.1, pp. 92 – 110
29. Neuenkirch M., Neumeier F., The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth, *European Journal of Political Economy*, 2015, 40, pp. 110 – 125
30. Peterson T., Sending a Message: The Reputation Effect of US Sanction Threat Behavior, *International Studies Quarterly*, 2013, Vol.57, No.4, pp. 672 – 682
31. Whang T., Playing to the Home Crowd? Symbolic Use of Economic Sanctions in the United States, *International Studies Quarterly*, 2011, Vol 55, No. 3, pp. 787 – 801
32. Wood, R.M., “A hand upon the throat of the nation”: economic sanctions and state repression, 1976 – 2001, *International Studies Quarterly*, 2008, Vol.52, pp. 489 – 513

Disertācijas, maģistru un bakalauru darbi

33. Webb C., Domestic Consequences of Economic Sanctions, Office of Graduate and Professional Studies of Texas, 2015

Elektroniskie informācijas avoti

34. Caruso R., *The Impact of International Economic Sanctions on Trade An empirical Analysis*, 2003, pieejams: <https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econwp/it/papers/0306/0306001.pdf>